

Fra Vitskøl Kloster til herregården Bjørnsholm, 1536-1590¹

Vitskøl Kloster var et stort munkekloster af cisterciensernes orden. Det blev stiftet i 1158 af kong Valdemar den Store, som af sin fædrene arv skænkede landsbyen Vitskøl med alt tilliggende til opførelse af abbediet. Rejsningen af det centrale klosteranlæg, en stor klosterkirke og dertil tre fløje, blev påbegyndt ved 1200-tallets indgang og først afsluttet i det tidlige 1500-tal. Det fortsatte formelt som kloster efter Reformationen, men blev sekulariseret i 1563, hvor det blev et len, inden det i 1573 overgik til privat besiddelse. Vitskøl Kloster var blevet til herregården Bjørnsholm. Under en stor restaurering af Vitskøl Kloster (1982-1996) blev der indsamlet væsentlige iagttagelser om både det middelalderlige kloster og de eftermiddelalderlige ændringer. Det arkæologiske materiale er suppleret med et stort skriftligt kildemateriale, hvilket giver mulighed for en rimelig detaljeret bygningshistorisk redegørelse ved transformationen fra et kloster til en herregård, der skete gennem nedrivning og ombygning af klosterfløje samt nybygning. Til udredning af de økonomiske forhold i denne overgangstid umiddelbart efter Reformationen præsenteres en transskription af mageskiftet mellem kongen og adelsmanden Bjørn Andersen i 1573. Mageskiftet sammenholdes med abbed Anders' jordebog fra 1552, og der redegøres for klosterets sammenfald økonomi, der i hvert fald delvis må have forudsætninger i den senmiddelalderlige godsdrift.

Indledning

Om denne artikel

Forskningen i herreklostrenes skæbne i reformationsårene har hidtil primært fokuseret på de tidligere herreklostres økonomiske aspekt, altså i praksis jordegodset, mens ændringerne af det materielle aspekt, dvs. klosterbygningerne, ikke på samme måde har været i fokus. I det følgende vil Vitskøl Kloster, som med sine store jordtilliggender var et herrekloster, blive brugt som et eksempel på, hvordan et yderst specialiseret bygningskompleks, et munkekloster, i tidsrummet ca. 1536-1590 blev omdannet til en verdslig herregård ved at foretage nedrivninger, bygningsændringer og nybygninger. For Vitskøl Kloster er vi i den heldige situation, at der findes et forholdsvis righoldigt historisk og arkæologisk kildemateriale, der tillader os ret nøje at følge denne overgang.

Mens både det historiske og det arkæologiske kildemateriale flyder rigeligt til afdækning af de bygningsmæssige aspekter som de centrale beboelsesbyg-

ninger med køkken, bryghus m.v., stiller det sig ganske anderledes med skriftlige kilder vedrørende produktionsbygningerne som ladegård, møller m.v. De er nemlig fåtallige, og endvidere er der ikke foretaget udgravninger hverken ved møller eller ladegårdsanlæg. En georadar-undersøgelse på stedet, hvor bygningerne i klosterets ydre gård formodes at være, blev foretaget i 2017, men gav intet brugbart resultat.

Med den bygningshistorisk prægede første del af denne artikel er der lagt op til en forholdsvis ubetrådt arbejdsmark, hvor fokus er rettet imod de bygningsmæssige forandringer, som optræder, når et middelalderligt kloster er blevet ændret til anden brug, i dette tilfælde en herregård.

Ved år 1500 var Vitskøl Kloster et velhavende kloster, hvilket fremgår af de store byggeforetagender på klosteret.² Klosteret benyttede sig ligesom herregårdene af fæstegårdssystemet, hvor der lå et stort fæstegods spredt omkring klosterets egen ladegård, som ikke var særlig stor.³ Det ville være interessant at kunne foretage en dyberegående sammenligning af Vitskøl Klosters økonomi før og efter Reformationen, men dertil rækker kildematerialet til tiden før Reformationen desværre ikke. I stedet må vi nøjes med en sammenligning af godsets økonomi i 1552 og 1573, baseret på henholdsvis *Abbed Anders Andersen og Vitskøl Klosters Jordebog af 1552* og et mageskifte vedrørende Vitskøl Kloster fra 1573.⁴

Dertil ville det være ønskeligt at kunne redegøre for fæstegårdenes bebyggelse og ligeledes for dyrkningsmetoder, markredskaber m.m., men kildematerialet mangler. Det eksisterende kildemateriale rækker først og fremmest til at beskrive økonomien for Vitskøl Kloster i den tredje fjerdedel af 1500-årene som et øjebliksbillede. Artiklen omhandler desuden de godsøkonomiske aspekter, så vidt som de skriftlige kilder tillader det.

Lokaliteter nævnt i teksten er angivet på kortet fig. 32, s. 203.

Herreklostrene i reformationsårene

Kongen opfattede de danske herreklostre som sin ejendom efter Reformationen i 1536. F.eks. kalder Christian den 3. i 1538 cistercienserklostrene i Sorø, Esrum, Herridsvad, Vitskøl og Øm for “vore och kronens clostere”.⁵ Det var omskiftelige tider på klostrene i denne periode. Ved Reformationen i 1536 overgik Danmark fra at være et katolsk land til at blive et protestantisk land. Munkene kunne frit forlade klosteret, men de kunne også blive boende, såfremt de opgav den katolske tro. Der måtte dog ikke optages nye munke. Hvor stor en del af munkene, der udvandrede, vides ikke.

Nogle af klostrene blev ret hurtigt nedlagt efter Reformationen og godset lagt ind under et len. Langt størstedelen af klostrene blev dog omdannet til selvstændige len eller fortsatte under en kongelig udnævnt abbed (evt. en prior

eller en provst), idet man beholdt den gamle titel for en klosterforstander.⁶ Efterhånden blev dog hovedparten af klostrene solgt eller mageskiftet til private. Flertallet af klostrene er med tiden blevet nedbrudt eller ombygget, mange til herregårde, mens nogle fik et andet efterliv, f.eks. som adeligt jomfrukloster, skole eller kongeligt jagtslot.⁷

Ejerforhold af Vitskøl Kloster 1536-1590

I perioden 1536-1563 var Vitskøl Kloster formelt et kloster, dog i realiteten krongods. Kong Christian den 3. indsatte i 1537 Anders Andersen som abbed på Vitskøl Kloster.⁸ Da abbed Anders gik af i 1563, overdrog Frederik den 2. "vort og Kronens Closter Widskildt udi vort land Nørrejylland" som et pantelen til Henrik Gyldenstierne,⁹ der fungerede som klosterets lensmand 1563-1573.¹⁰

I 1573 overgik Vitskøl Kloster til privat eje, idet kongen mageskiftede klosteret og dets vesthimmerlandske gods med Bjørn Andersens Vinstrup og sammes øvrige sjællandske gods.¹¹ Klostergodset var så stort, at Bjørn Andersen ikke fik klostergods i Hals Birk, hvor Henrik Gyldenstierne forblev lensmand. Mageskiftet mellem kongen og Bjørn Andersen findes transskriberet i appendikset (s. 213).

Efter mageskiftet skiftede Vitskøl Kloster navn til Bjørnsholm. I øvrigt indgik Vitskøls klosterkirke, nu kaldet Bjørnsholm Kirke, og Vitskøl Klosters ni øvrige kirker ikke i mageskiftet, da de forblev i kronens eje.¹² Efter Bjørn Andersens død i 1583 overgik Bjørnsholm til sønnen Truid Bjørnsen (†1590). I 1590 kan Vitskøl Kloster siges at være omskabt til en herregård, men begrundet i ønsket om forbedring eller tilpasning til nye forhold fulgte af og til en ombygning eller en nybygning.

Opmålinger og udgravninger

Arkitekt J.B. Løffler stod for udgravningen af klosterkirken 1895-1898, men udførte også undersøgelser på selve klosteret. Sine iagttagelser publicerede han år 1900 i monografien "Ruinerne af Vitskøl Klosterkirke", der på trods af værkets titel også behandlede nogle af klosterets centrale bygninger.¹³

I sommeren 1924 opmålttes Vitskøl Kloster, som da endnu kaldtes Bjørnsholm, af arkitekterne Mogens Lassen, Peter Koch, Flemming Lassen og Ole Wanscher. De to sidstnævnte udarbejdede tegningerne og supplerede dem i efteråret 1926.¹⁴ Tegningssættet har siden dannet udgangspunkt for registrering af nye iagttagelser, georeferering og digitalisering af udgravningsplaner.

I 1939 fik arkitekt C.M. Schmidt udført en større udgravning i Vitskøls klostergård. Udgravningen er ikke publiceret, men er dokumenteret med planer, omtale og skitser i en notesbog samt fotos, der alt sammen findes i *Antikvarisk-Topografisk Arkiv* på Nationalmuseet.

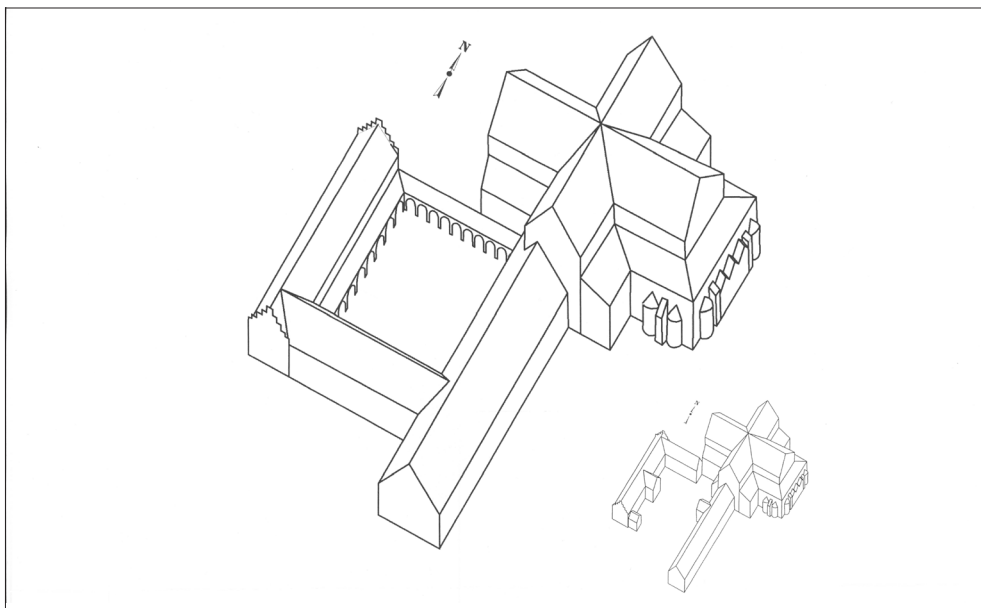
Figur 1. Vitskøl Kloster, set fra nordøst. Østfløjen lod Mathias Lassen o. 1750 rejse på ruinerne af en nedbrudt smal østfløj, nordfløjen var Bjørnsholm Kirke fra 1668 til 1916, og vestfløjen er fra middelalderens slutning. Klosterkirkens ruin ses nordøst for gården. Foto: Lis Helles Olesen, Holstebro Museum 2010.

Under en omfattende restaurering af Vitskøl Kloster i 1982-1996 blev der indsamlet væsentlige iagttagelser om både det middelalderlige kloster¹⁵ og de mange eftermiddelalderlige ændringer.¹⁶ Det arkæologiske materiale er senere suppleret med et stort skriftligt kildemateriale. På foranledning af den daværende Fredningsstyrelsen foretog Bente Madsen og Hanne Pontoppidan i 1982 en opmåling af Vitskøl Klosters vestfløj med beskrivende tekst, og i 1988 blev der udført en 'Fotografisk Registrering' af vestfløjen ved Erik Haubo Christensen, Erik Einer Holms Tegnestue. Materialet findes i Slots- og Kulturstyrelsens arkiv.

Del 1: Bygningernes omdannelse fra kloster til herregård

Vitskøl Klosters bygninger i middelalderen

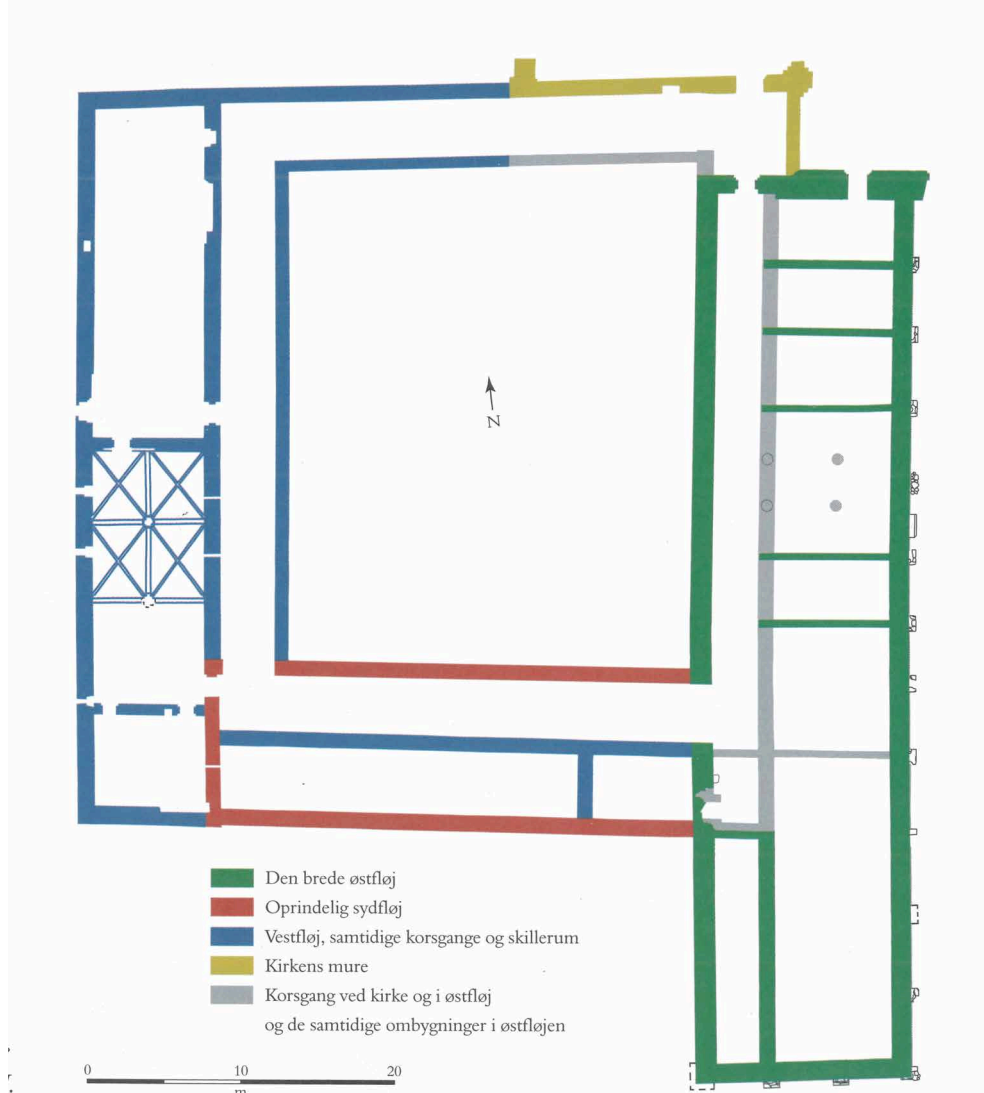
Vitskøl Kloster ligger ca. 11 km syd for Løgstør på sydsiden af Bjørnsholm Å, tæt på åens udmunding i Limfjorden (figur 1).¹⁷ Det var et af vore store cisterciensiske munkeklostre i middelalderen (figur 2).

Figur 2. Vitskøls centrale klosteranlæg kort tid før Reformationen i 1536. De tre retkantede alterhuse med fælles flad bagvæg erstattede i 1504 de tre midterste halvrunde apsider på koromgangens østre væg. Indsat Vitskøl Klosters centrale anlæg, som var ombygget til herregården Bjørnsholm af 1590. Efter Hjermind & Støttrup Jensen 2016.

Opførelsen af Vitskøl klosterkirke, der var en treskibet korskirke, blev påbegyndt ved 1200-tallets indgang. Uden om højkoret blev tilføjet en retkantet koromgang tilsluttet ni halvrunde apsider. I 1200-tallets anden fjerdedel rejstes det kun to fag lange treskibede langhus, der blev ombygget omkring 1500, så kirken kunne overhvælves.¹⁸

Østfløjens opførelse, der påbegyndtes samtidig med klosterkirkens ældste dele, strækker sig formentlig over en længere årrække til efter midten af 1200-tallet (figur 3). Byggeriet på klosteret blev tidligst genoptaget ved 1400-tallets midte med opførelsen af sydfløjen, hvis søndre gavl bortset fra

Figur 3. Grundplan for Vitskøl Klosters centrale klosteranlæg umiddelbart før Reformationen i 1536. Efter Hjermind og Støttrup Jensen 2016.

*Figur 4. Søndre ende af vestfløjens gårdside. Sydfløjens vestre gavl uden gavltrekan-
ten er indbygget i vestfløj, hvor den udgør søndre ende af vestfløjens facademur hen
til murfremspringet. Det fladbuede vindue er oprindeligt i sydfløjens gavl. Foto: Jesper
Hjermind 2014.*

gavltrekan-
ten er bevaret og indgår som den østre ende af vestfløjens gårdside (figur 3 og 4).¹⁹ Tilbage står i dag klosterets vestfløj, et imponerende senmid-
delalderligt hus i to etager med korsgang, der er dendrokronologisk dateret til 1510-1520 (figur 5).

I senmiddelalderen blev der indbygget en korsgang både inde i østfløjen (op imod 1502) og i sydfløjen (1510-1520). Derved blev rummene afkortet med ca. en tredjedel af bredden i østfløjen og med ca. halvdelen i sydfløjen (figur 3). Sporene af den vestre og den nordre korsgang (der i hvert fald delvist stammer fra 1510-1520) er stadig synlige som aftryk på vestfløjens gårdside og inde på den nuværende nordfløjs nordre mur. Det lukkede firfløjede anlæg med en korsgang omkring klostergården stod endelig færdigt i det tidlige 1500-tal (figur 2 og 3).

Figur 5. Vitskøl Klosters vestfløj set fra sydvest. De større vinduer i underetagen er ikke oprindelige. Foto: Jesper Hjermind 2014.

Den indre og den ydre gård

Mange af klosterets øvrige bygninger var anbragt i enten en indre eller en ydre gård. Bygningerne er for Vitskøl Klosters vedkommende kun kendt fra en skriftlig kilde, *Besigtelse på Vitskøl Kloster, 1573* (se appendiks). Besigtigelsen er udfærdiget i 1573, og dermed kun 37 år efter Reformationen, så adskillige af de nævnte bygninger må antages at stamme fra den egentlige klostertid. Den indre gård formodes at have befundet sig syd for sydfløjen.²⁰ I den fandtes bl.a. “et godt bryggers” og “et gammelt stegers”, begge i bindingsværk og teglhængte. Den ydre gård har formodentlig ligget sydvest for den indre gård.²¹

Sydfløjen nedbrydes

I det centrale klosteranlæg er sydfløjen med dens indbyggede korsgang blevet nedbrudt inden 1573, da den ikke nævnes i besigtigelsen fra dette år.²² År 1573 er således et terminus ante quem for nedbrydningen af sydfløjen, der må være sket imellem Reformationen i 1536 (idet sydfløjen må formodes at have været der endnu i den egentlige klostertid) og 1573 (figur 6).

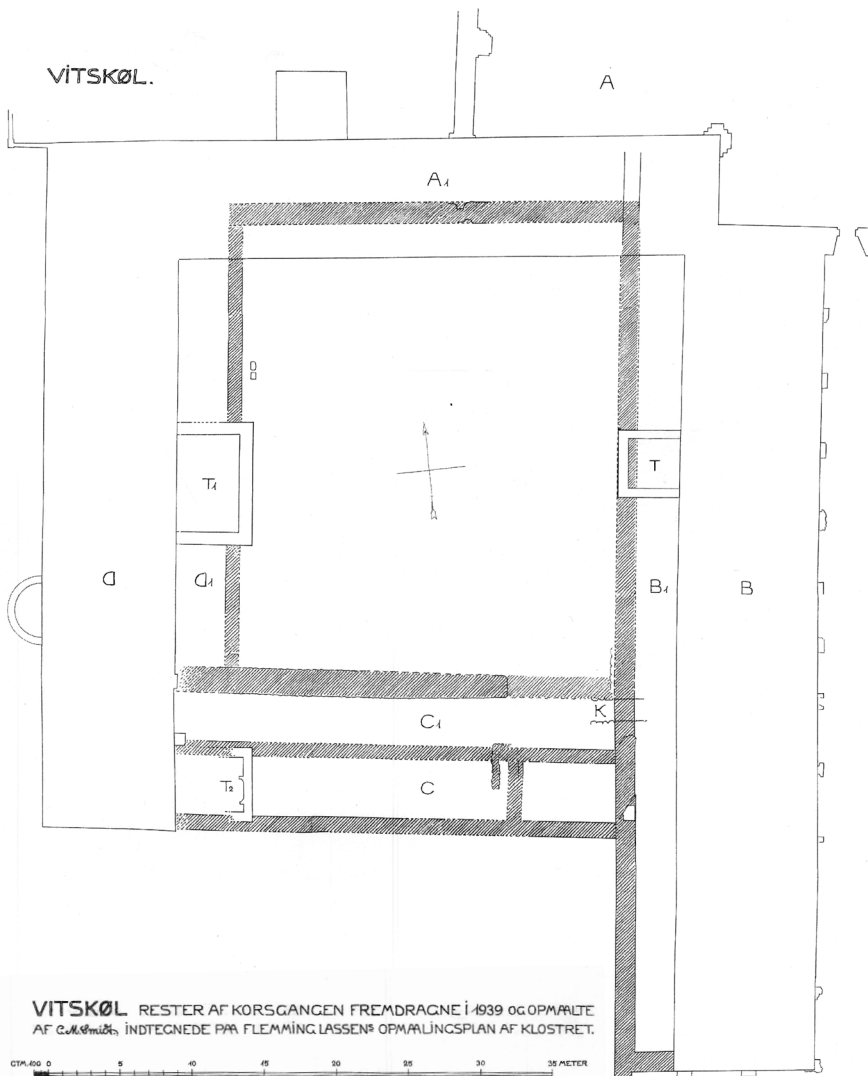

Figur 6. Sydfløjens søndre ydermur afdækket i klostergården. I forgrunden af billedet ses rester af den karnap, som i 1574 rejstes allersydligst op ad vestfløjens østside (jf. figur 7, T₂). Foto: C.M. Smidt 1939. Antikvarisk-Topografisk Arkiv, Nationalmuseet.

Østfløjen

En gammel forfalden kvist

Ifølge besigtigelsen fra 1573 fandtes der i Vitskøl Klosters borggård op ad østfløjens eller søvnhusets gårdside en grundmuret "gammel forfalden kvist" (figur 31c).²³ En kvist betegnede dengang en udbygning på siden af et hus og ikke som i dag en sådan, der springer ud fra taget. Da kvisten omtales som både gammel og forfalden, må den vel være adskillige år ældre end 1573. Fundamentsgrøfterne til denne kvists flankemure er udgravet i et felt foran den nuværende østfløjs vestside, hvor klosterets indbyggede korsgang engang fandtes.²⁴ Forsiden af kvisten har muligvis været et stykke af den oprindelige østfløjs vestre facademur. Fundamentsgrøfterne antyder en næsten kvadratisk bygning med en sidelængde på ca. 5 m (figur 7, T).

A Klosterkirken. — A₁ Nordre Korsgang. — B Østfløj. — B₁ Østre Korsgang. — K Køkken. — C Sydfløj. — C₁ Søndre Korsgang.
 D Vestfløj. — D₁ Vestre Korsgang. — T Tilbygninger opf. efter Klosteriden (af sten fra nedrullede Klosterbygninger).

Figur 7. C.M. Smidts udgravning og opmåling i Vituskøl Klosters borggård. På planen er i 2018 indtegnet området af tårnet, som blev opført op ad den smalle østfløj (T). Antikvarisk-Topografisk Arkiv, Nationalmuseet. Tilføjelser ved forfatterne 2018.

Kvisten, der var en del ældre end 1573, kunne naturligvis kun rejses på korsgangens plads, hvis korsgangen var blevet nedrevet. Den østre korsgang må formodes at have været i brug frem til Reformationen i 1536, så nedrivningen må være sket ikke længe derefter.

Den smalle østfløj

Det har ved samme lejlighed vel været belejligt også at få nedbrudt resten af østfløjens vestside, dvs. trapperum og latrin, der begge lå i flugt med korsgangen. Det var hensigtsmæssigt at gøre dette samtidig med, at søndre fløj med dens indbyggede korsgang blev sløjfet (figur 3). Der har da næppe længere været brug for latrinet, som var beregnet til et komplet munkesamfund. Beboelsen synes i øvrigt at have været i vestfløjen, hvor der var blevet opført to nye hemmeligheder i hængekarnapper uden på vestre ydermur.²⁵ Da ydermuren, som er bygget 1510-1520, er gennembrudt ud til de to hængekarnapper, er disse nok først opsat efter Reformationen i 1536 (figur 8).

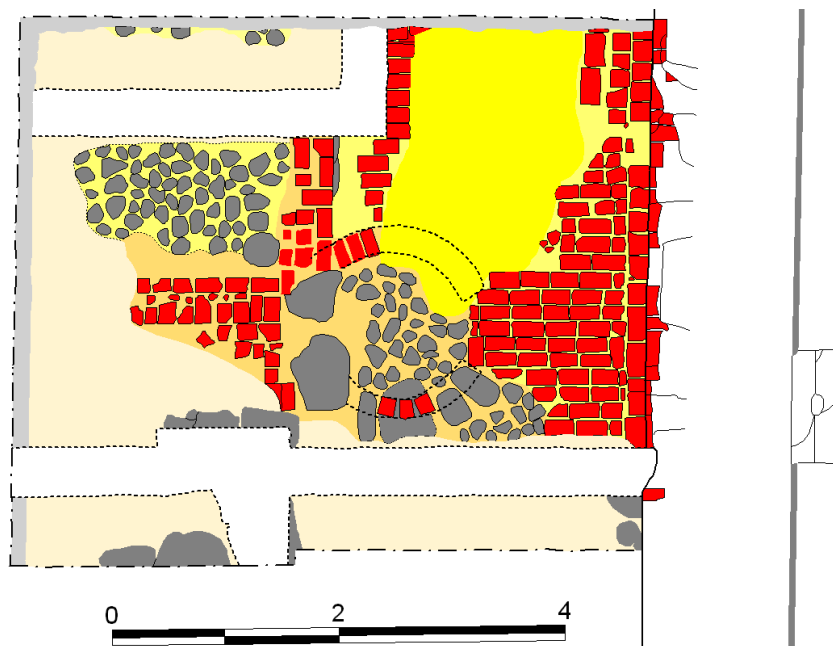
I alle fald blev klosterets østfløj ved nedbrydningen af korsgang, trapperum og latrin, som udgjorde dens vestside, gjort smallere inden 1573 (figur 3). Den fælles bagmur for østre korsgang og trapperum og en dermed flugtende mur i fløjens søndre ende, nemlig latrinets indvendige mur, blev gjort til en nu smallere østfløjs facademur ud mod gården.²⁶ Det er denne smalle østfløj, som kaldes for et søvnhus i besigtigelsen fra 1573. Den smalle østfløj er derfor formentlig blevet til kort tid efter reformationsåret (med sikkerhed inden 1573), og op ad dens vestside blev der rejst en grundmuret kvist, velsagtens et trappetårn.

Figur 8. Spor efter to hængekarnapper med hemmeligheder uden på vestfløjens vestre facademur, afrenset i 1988. Digitaliseret af Hugo Støttrup Jensen efter 'Plan af afrenset vestfacade'. Fotografisk registrering af vestfløj. Slots- og Kulturstyrelsens arkiv.

Den smalle østfløjs indretning

Et Tingsvidne af 26.08.1645 over Axel Juels kapel omhandler underetagen i den smalle østfløjs nordlige halvdel (figur 3).²⁷ Tingsvidnet er taget så sent, at det ikke nødvendigvis i alle henseender afspejler indretningen fra tiden før 1590. Det nordligste rum (sakristiet) var endnu overhvælvet med to hvælv, akkurat som dengang det fungerede som klosterkirkens sakristi. Det omtales dog nu som “et kammer med 2 skorstene”. Herefter følger et rum, som Axel Juel benyttede som bryggers. Det er fremkommet ved at slå armariet og auditoriet i den smalle østfløj sammen, idet skillemuren imellem dem er fjernet.²⁸ De middelalderlige hvælv er nedtaget, og bryggerset har fået et bjælkeloft. Ovennævnte tingsvidne omtaler rummet som “den gode mands [dvs. Axel Juels] bryggershus, hvor udi står en skorsten, en bagerovn item adskillige bryggerredskaber”. En arkæologisk undersøgelse i 1990 har afdækket omfattende spor af et ovnanlæg, som formodentlig er den i tingsvidnet nævnte bageovn, men dateringen af ovnanlægget blev ikke afklaret (figur 9). Det benyttede tingsvidne er fra 1645, så det er tvivlsomt, om bryggerset er indrettet før år 1590.

Figur 9. Oprensset felt med ovnanlæg i Axel Juels bryggers. Opmålt af Jesper Hjerminde 1990, digitaliseret af Hugo Støttrup Jensen.

Det i tingsvidnet omtalte kapel, som udgjorde resten af underetagens nordlige halvdel, havde Axel Juel fået indrettet få år før 1645 i den smalle østfløj. Det var endnu overdækket af otte forventeligt middelalderlige hvælv, som bæres af to ligeledes middelalderlige granitsøjler og en teglstenspille. Teglstenspilleren er nok en rest af den nedbrudte skillemur mellem kapitelsal og portrum.²⁹ Bortset fra at den omtalte skillevæg er raget ned, er forholdet ellers vedblivende som i den treskibede østfløjs midterste og østre skib efter ombygningen i senmiddelalderen. Den sydlige halvdel af underetagen beskrives ikke i tingsvidnet, da det er “velbyrdige frue Elsebe Ulfelds hus”.³⁰

Kvisten og de to karnapper ved vestfløjen

Mens Henrik Gyldenstjerne var lensmand på Vitskøl (1563-1573), blev der omtrent midt på vestfløjens gårdside opført “en kvist mellem stolper”, dvs. en kvist i bindingsværk.³¹ Det meddeles også, at Henrik Gyldenstjerne havde “sit eget værelse” i vestfløjen. På vestfløjens midte højt oppe på muren ses endnu spor efter kvistens taghældning. I et felt nedenunder foran muren blev fundamentene af kvistens flankemure udgravet (omtales videre nedenfor).³² Kvistens tilstedeværelse på vestre korsgangs plads afslører, at korsgangen var nedbrudt, før kvisten blev rejst.

“Samme aar [dvs. 1574] lod oc for^{ne} [forscheffne] Biørn Andersen bygge denn Carnappe, som stander wed sønder ende [af] oc østen [for] steenhusett [dvs. vestfløjen], som fruer stuffuen er y Wiskield Closter” (figur 31a).³³ Den 5,1×5,5 m store karnap ved den sydlige ende af vestfløjens gårdside blev udgravet af C.M. Smidt i 1939 (figur 7, T₂ og figur 6).

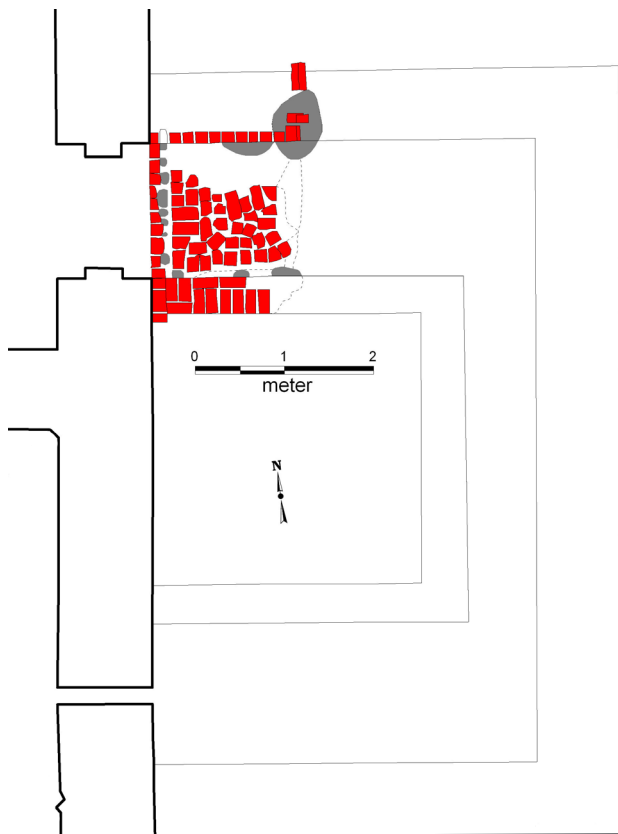
I Christiern Nielsen Juels årbog står endvidere, at i “aar 1577 lod Biørn Andersen til Steenholltt bygge den høge Carnappe offuer kielder døren y Biørnsholm, som Windeltrappen gaar op y murett af grunden” (figur 31b).³⁴ Vindeltrappen går altså op i den grundmurede “høge Carnappe”, midt på vestfløjens gårdside, som også omslutter den bevarede kælderdoor, som nu er blændet (figur 11).

J.B. Løffler har skitseret og beskrevet de to mure, som dannede sydøstre hjørne af “den høge Carnappe” eller det store tårn.³⁵ Tårnets sydøstre hjørne findes “umiddelbart under Gaardens Brolægning”. I facademuren ligger nederst “to Skifte røde Tegl (tilsammen 7½”)”³⁶ og over dem staa hugne Kampestenskvadre af forskjellig Højde; den højeste er 15”. Kvadrene springer ikke frem foran teglen”. Teglene på ydersiden af den søndre flankemur “ligge alle med Bindersiden udad i begge Skifter”. I ydersiden af facademuren “ligge de to Skifter i moderne Skiftegang [dvs. krydsskifte]; det øverste lutter Løbere, det nederste lutter Bindere.” Gulvet inde i tårnhjørnet er et “murstensgulv”. Det store tårn – ca. 8,5×5,2 m i grundmål – blev også afdækket i 1939 ved C.M. Smidts udgravninger i borggården (figur 7, T₁ og figur 10).

Figur 10. Bjørn Andersens karnap fra 1577. Frilagt i 1939 foran vestfløjens gårdsides midte. Foto: C.M. Smidt 1939. Antikvarisk-Topografisk Arkiv. Nationalmuseet.

Fundamenterne til tårnets eller karnappens flankemure – og derimellem fundamenterne til flankemurene af Henrik Gyldenstiernes bindingsværkskvist fra tiden 1563-73 – blev i 1988 fundet i et felt foran vestfløjen.³⁷ Der var bevaret rester af flankemuren på alle fundamenterne. Foran kælder døren, som stadig anes udvendigt på vestfløjens mur (indvendig som en stor niche), blev der udgravet et felt i fladen (figur 11). Foran kælder døren ligger et murstensgulv imellem to mure, der er partier af de nordre flankemure i Henrik Gyldenstiernes kvist (den sydligste af de fundne mure ved døråbningen) og det store tårn. Munkestengulvet respekterer begge flankemure, hvorfor kvisten og karnappen åbenbart har stået samtidigt. Kvistens flankemur var nok leje for bindingsværkets fodrem. Den store grundmurede karnap er bygget op omkring Henrik Gyldenstiernes bindingsværkskvist, som altså stod inde i karnappen. Vindeltrappen sad formentlig i kvisten.

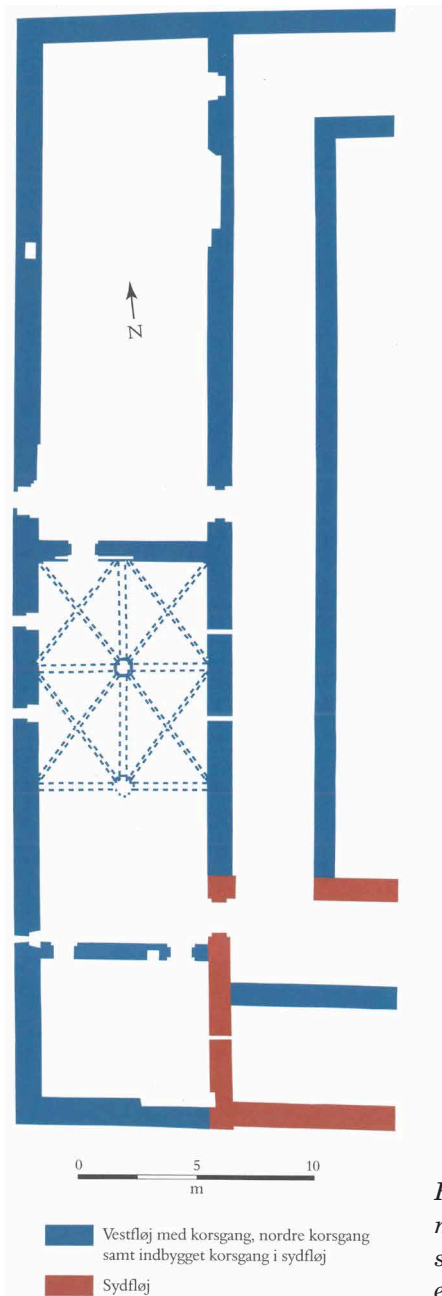
Figur 11. De fremdragne rester af de nordre flankemure fra den høje karnap fra 1577 og Henrik Gyldenstiernes kvist bygget imellem 1563 og 1573. Mellem murene foran "kælderdøren" ses et murstensgulv lagt i kalk. Opmålt af Jesper Hjerminde 1990, digitaliseret af Hugo Støttrup Jensen.

Det halvrunde trappetårn, der har stået op ad vestfløjens østside (se figur 7), er formentlig fra 1636 (Støttrup Jensen 2014, s. 55 ff).

Vestfløjens underetage

Skolen på klosteret

Ikke længe efter Reformationen i 1536 blev der oprettet en skole på Vitskøl Kloster. I Københavns Universitets ordinans af 10. juli 1539 oplyses det, at i ethvert herrekloster i Danmark, altså også i Vitskøl Kloster, skal der "være en Skole for fattige unge Mennesker",³⁸ så skolen er nok etableret i 1539 eller

Figur 12. Grundplan af Vitskøl Klosters vestfløj med dens korsgang. Skolen lå i rummet i fløjens søndre ende. Digitaliseret af Hugo Støttrup Jensen efter Hjermind & Støttrup Jensen 2016.

højst et par år senere. Skolen blev nedlagt i 1563, da Henrik Gyldenstjerne blev lensmand på Vitskøl Kloster, og skolens peblinge overførtes til Viborg Skole.³⁹

Skolen lå i vestfløjen (figur 5). Den nævnes i et syn i Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol fra 1669.⁴⁰ Den blev nu brugt som et kammer, idet indboet bestod af en seng med sengetøj. Ved siden af skolen lå podemesterens, dvs. gartnerens, kammer. Begge kamre befandt sig i underetagens søndre ende, nemlig syd for den svære skillevæg, der strækker sig midt over underetagens næstsydligste dobbeltfag (figur 12). Denne skillemur var ikke oprindelig i huset, idet den bl.a. delvis dækker for et oprindeligt vindue i fløjens vestre ydermur.⁴¹ Den er derfor yngre end 1510-20, som er den dendrokronologiske datering på fløjen.⁴² Da muren desuden er typisk sengotisk, må den anses for opført, inden den sengotiske tidsalder rinder ud omkring 1550 (figur 13). Skillemuren

Figur 13. Sydsiden af skillemuren i søndre halvdel af vestfløjens underetage, jf. figur 3. Døråbningen, den lavere muråbning og de to nicher (til bogskabe?) er oprindelige i muren. Midten af skillemuren er nedrevet for at indsætte en nu delvis fjernet skorsten. Igennem skorstensvæggen er brudt en døråbning. Foto: Erik Haubo Christensen 1988. Fotografisk registrering af vestfløj (Foto 1.07). Slots- og Kulturstyrelsens arkiv.

må altså være opført engang omkring Reformationen i 1536. Dateringen strider ikke imod, at den svære skillemur blev opført, da skolen blev oprettet, nemlig i de nærmest følgende år efter 1539.

Det synes oplagt at tolke forholdene således, at søndre ende af husets underetages sydlige halvdel, som tilsyneladende oprindeligt har udgjort ét stort rum, er blevet udskilt til skole af den svære tværgående skillemur (figur 12). Derfor skal der nu redegøres.

De oprindelige vinduer i vestfløjens underetage var små, så den har virket mørk. En bedre belysning synes påkrævet i en skole, hvorfor der blev indsat to større vinduer i søndre gavlmur (se figur 6). Selvom disse vinduer forekommer at være sengotiske, er de dog ikke oprindelige i gavlen. Dertil sidder de for højt i forhold til de to hvælvs forlæg i underetagens sydligste dobbeltfag.⁴³

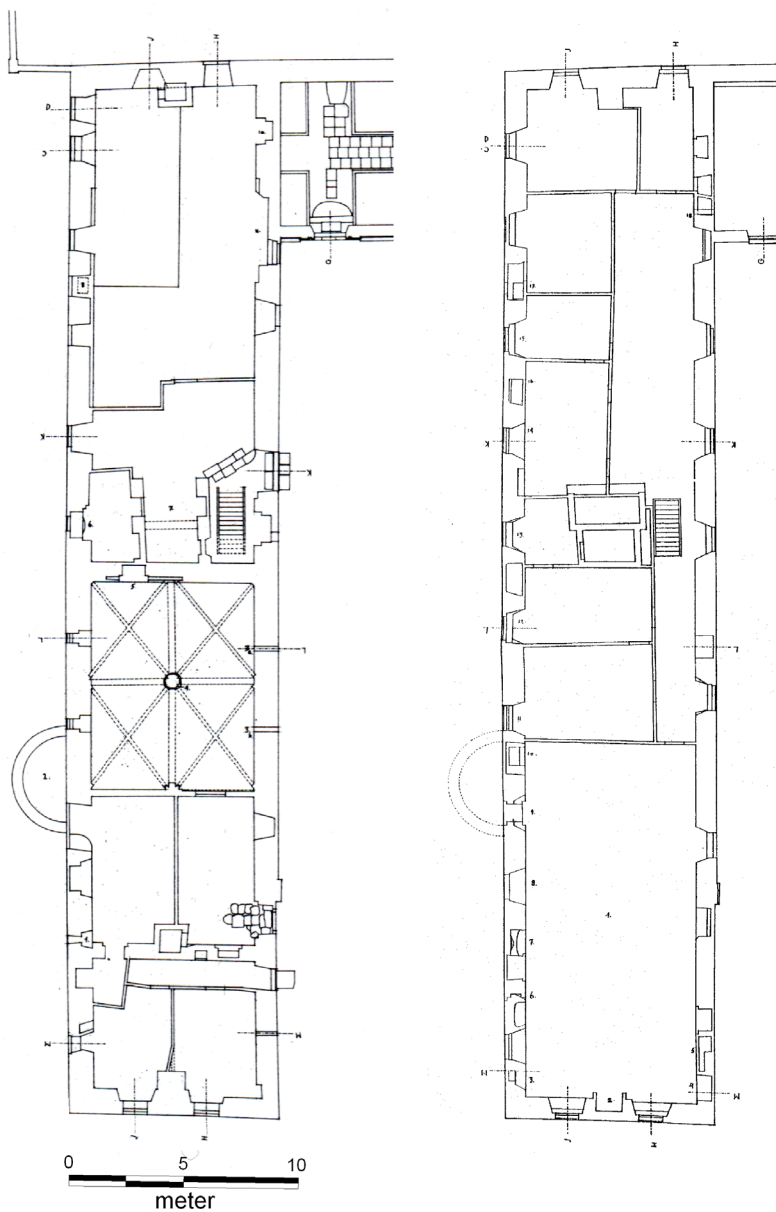
At det i Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol fra 1669 angives, at både skolen og podemesterens kammer lå syd for den svære skillemur, er ikke ensbetydende med, at forholdene også var på den måde mere end hundrede år tidligere. At skillemuren strækker sig tværs over hele underetagen, og at der blev indsat to store vinduer – og ikke ét – i søndre gavlmur for at øge belysningen indenfor, tyder på, at der oprindeligt kun fandtes et enkelt rum, nemlig skolen, syd for den svære skillemur (figur 12). At der alene findes én oprindelig dør ind til rummet, støtter vel også til en vis grad denne tanke (figur 13). Efter alt at dømme var skolen oprindeligt det eneste rum syd for den svære skillemur, altså et ganske stort rum.

Resten af den sydlige halvdel af vestfløjens underetage var i 1669 formentlig endnu som i middelalderen. Det gjaldt i hvert fald for den nordlige ende, hvor den såkaldte munkekælder overdækket af fire krydshvælv endnu er bevaret i sin middelalderlige form (figur 12 og 14).

Køkkenet i vestfløjens nordre halvdel

Uden for den inderste port, dvs. i den indre gård, fandtes der i 1573 et godt bryggers og et gammelt stegers.⁴⁴ På grund af brandfaren lå bryggers og stegers (køkken) i ældre tid gerne i egne bygninger, men i renæssancen flyttede de ind i selve hovedhuset. Tilsyneladende i ungrenæssancen (1550-1590) blev der i vestfløjen muret en stor køkkenskorsten op ad nordsiden af en svær, oprindelig skillemur, som delte vestfløjens underetage i en nordlig og en sydlig halvdel (figur 14). Murstenene i skorstenen var i renæssanceformat og af dårlig kvalitet med mange kalkspringere.⁴⁵

Da bryggerset og det gamle stegers i den indre gård antageligvis endnu var i brug i 1573, blev køkkenskorstenen formentlig først opsat efter 1573. Den store køkkenskorsten havde åben forside, og forneden i den befandt sig en nu forsvundet ildbænk, hvor maden blev tilberedt. Foran den er endnu bevaret et

Figur 14. Plan af vestfløjens første og anden etage, 1926. Udsnit af Bjørnsholm, Plan af 1. Stokværk og Bjørnsholm, Plan af 2. Stokværk. Antikvarisk-Topografisk Arkiv, Nationalmuseet.

Figur 15. Køkkenskorstenens forrum. Foto 1.36: Erik Haubo Christensen 1988. Fotografisk registrering af vestfløj. Slots- og Kulturstyrelsens arkiv.

Figur 16. De to spidsbuede indfyringshuller til bageovnen i køkkenskorstenens side, hvor det ene indfyringshul er tilmuret. Foto 2.02: Erik Haubo Christensen 1988. Fotografisk registrering af vestfløj. Slots- og Kulturstyrelsens arkiv.

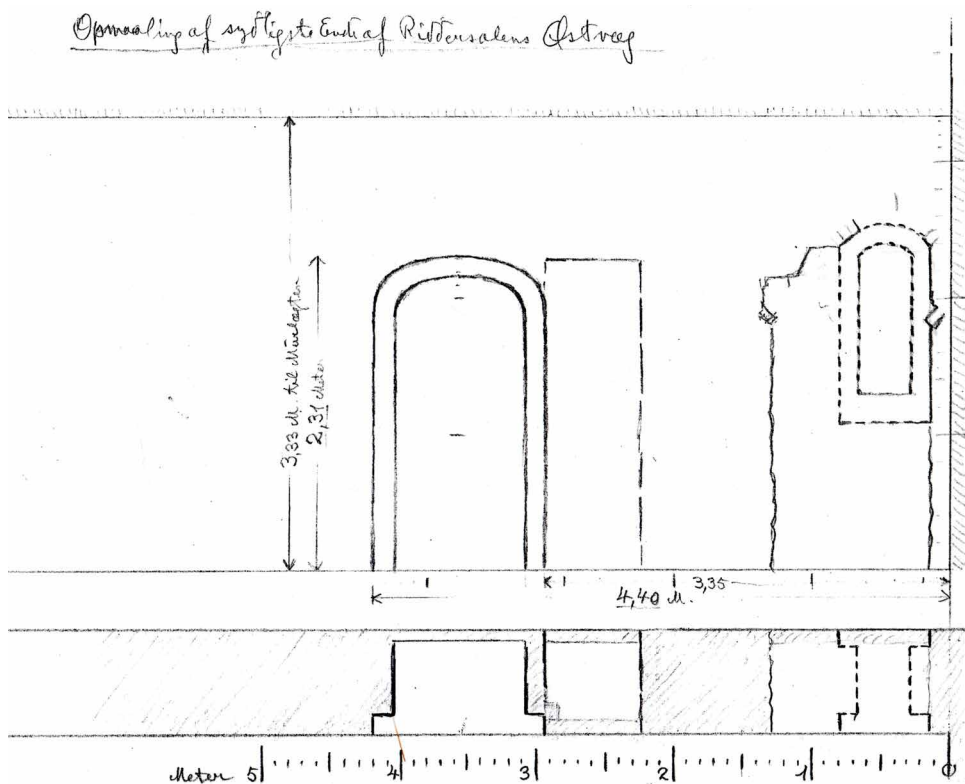
muret forrum overdækket af et tøndehvælv og med en stor rundbuet åbning foran skorstensåbningen, mens der i hver sidemur findes en smallere og lavere rundbuet åbning (figur 15). I skorstenens østre side ses der nede ved gulvet to spidsbuede, nu tilmurede åbninger, der har ført ud til en for længst forsvunden bageovn (figur 16).

Nord for køkkenet var der god plads til et bryggers. Det ovenfor nævnte syn i Skøde- og Panteprotokollen fra 1669 beskriver da også, at der i vestfløjen følger et bryggers efter køkkenet. Ifølge synets gennemgang af rummene – det forløber fra syd mod nord – skal bryggerset ligge nord for køkkenet, dvs. i vestfløjens nordre ende (se figur 14). Det er dog højst usikkert, om det omtalte bryggers fandtes nord for køkkenet allerede i perioden 1573-1590. Det er nok først indrettet efter 1645, hvor Axel Juel ejede den nordlige halvpart af Bjørnsholm, idet hans bryggers som nævnt lå i østfløjen.

Vestfløjens overetage

Fruerstuen i søndre ende af vestfløjens overetage

Christiern Nielsen Juel meddeler som sagt i sin årbog under året 1574, at Bjørn Andersen lod opføre en karnap op ad vestfløjens allersydligste ende, hvor fruerstuen fandtes på Vitskøl Kloster. En fruerstue hører hjemme på et slot eller en herregård, men en sådan var altså også at finde på et lenssæde som Vitskøl Kloster.⁴⁶ Karnappen – formentligt et trappetårn – har åbenbart givet adgang

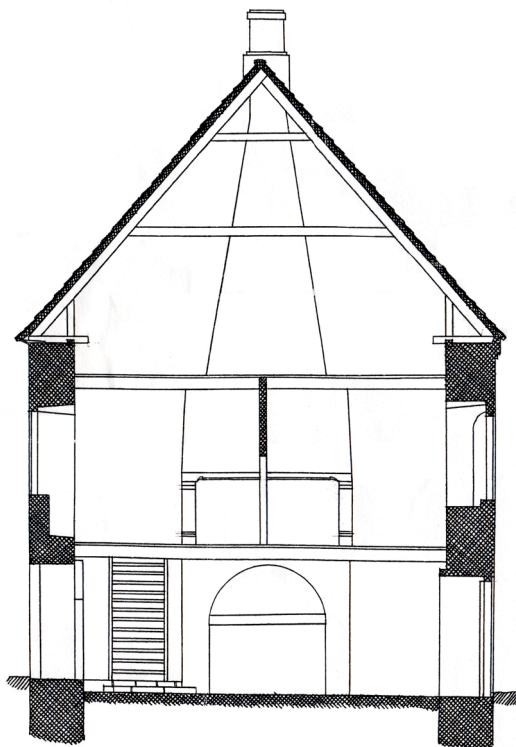

Figur 17. Opmåling af fruerstuens østre murens sydligste ende. Et rekonstrueret fladbuet sengotisk vindue (jf. figur 4) i østmuren er øjensynligt udvidet til et større vindue, som det store kurvehanksbuede vindue ved siden af. Rester af et fladbuet stik viser, at der senere i vinduet er indsat en lavere døråbning, der førte ud til den karnap, som blev opført i 1574. C.M. Smidt 1927: *Opmaaling af sydligste Ende af Riddersalens Østvæg*. Antikvarisk-Topografisk Arkiv, Nationalmuseet.

til fruerstuen i overetagens søndre ende. C.M. Schmidt registrerede nemlig i 1939 i vestfløjens overetage i den sydligste ende af østvæggen, som må være fruerstuens østre væg, sporene af en gennembrudt døråbning ud til karnappen (figur 17). Det har ikke nødvendigvis krævet en ombygning at indrette fruerstuen, idet der måske blot blev valgt et allerede eksisterende rum i overetagens sydligste ende dertil. Hvad der ellers fandtes af rum i overetagens søndre halvdel før 1590, er os uklart.

Den store sal som udgør nordre halvdel af vestfløjens overetage

Køkkenskorstenens tøndehvælvede forrum nede i underetagen synes opsat for at bære en stor kamin fra ungrenæssancen på etagen ovenover (figur 18). Åbne

Figur 18. Tværsnit fra 1927 af vestfløjen med skorstenen midt i fløjen. I nedre etage ses køkkenskorstenens forrum og på etagen ovenover den store kamin, som forrummet bærer. Stolpen foran kaminen er fra en tid, da kaminen ikke længere blev brugt. Østfløjen, facader og snit, Bjørnsholm. Antikvarisk-Topografisk Arkiv, Nationalmuseet.

ildsteder har ikke fælles røgaftræk, og derfor er skorstenen foroven todelt næsten op til skorstenspiben, så der er særskilt røgaftræk for køkkenildsted og kamin. Kaminen, skorstenen og dens forrum må derfor anses for at være samtidige. Da køkkenskorstenen næppe er yngre end 1573, kan treenheden dateres til 1573-1590.

Synet fra 1669 i Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol anfører også, at "Den store sal næst ved kirken" findes i vestfløjens overetage. Salen ligger altså i den nordre ende af vestfløjens overetage, idet den nye Bjørnsholm Kirke, som opførtes i 1668, udgør borggårdens nordfløj. Den store sal skal ses i sammenhæng med kaminen, idet kamin-åbningen synes at være så stor, at kaminen (måske hjulpet af endnu en kamin ved nordre galvmur?) kunne opvarme hele overetagens nordre halvdel på 16,0×7,5 m. Salen kan derfor anses for samtidig med kaminen, altså fra 1573-1590. Den store sal, som må være riddersalen, er fremkommet ved at nedrive de middelalderlige skillevægge i den nordlige halvdel af vestfløjens overetage.

Huset i borggårdens nordvestre hjørne

Bjørn Andersen (†1583) eller måske sønnen Truid Bjørnsen (†1590) lod rejse et toetages hus, som lå i Bjørnsholm borggårds nordvestre hjørne og strakte sig hen til klosterkirkens søndre sideskib (figur 31d). Huset er for længst revet ned, idet dets nordre facademur dog endnu står tilbage.⁴⁷ Den nedre del af husets nordre facademur var oprindeligt bagmur i den vestre del af klosterets nordre korsgang, som lukkede åbningen mellem vestfløjen og klosterkirkens søndre sideskib (se figur 2). Husets nordvæg blev senere indbygget i nordfløjen, hvor aftrykket af korsgangens hvælvinger endnu ses på nordvæggen. Da huset opførtes i to etager, måtte korsgangens bagmur forhøjes. Oven på den blev der bygget en lidt tyndere munkestensmur, der var trukket en smule tilbage i forhold til korsgangens bagmur, så der fremkom en smal murhylde. I kirkefløjens nordvæg ses endnu lige under murhylden tre bjælkehuller til etageadskillelsens bjælkelag, mens der oppe over murhylden findes en række lysglugger indtil overdækket med trappestik (figur 19).

I forbindelse med ombygningen af nordfløjen eller kirkefløjen i 1700-tallet er væggen yderligere blevet forhøjet med omkring 1 m. Forhøjelsen ses tydeligt på murens yderside. Den række af bjælkehuller, der på den forhøjede nordvægs indvendige side løber ca. 1 m under murkronen hen til klosterkirkens søndre sideskibs søndre mur, var til husets loftsbjælker (figur 19).

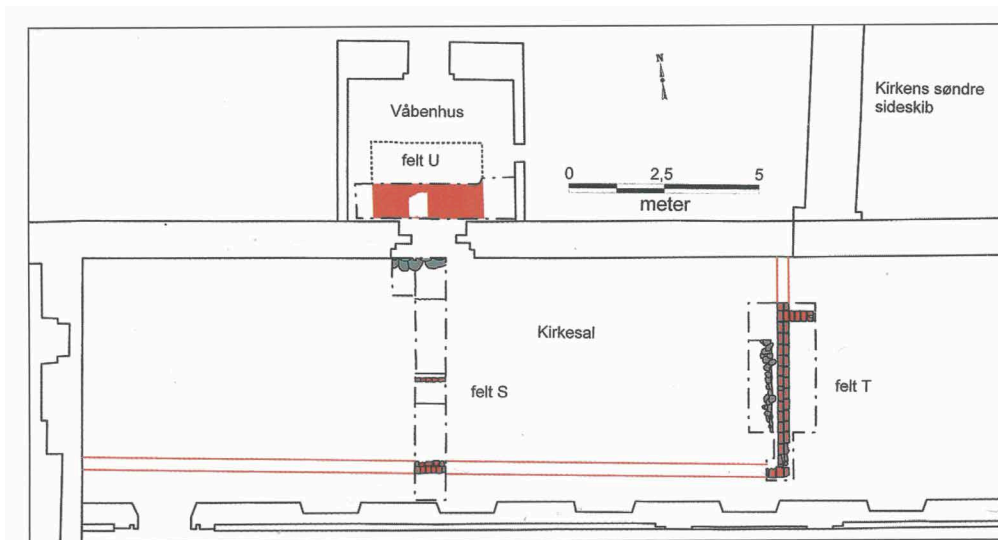
Ud for hvor husets nordre væg stødte op mod klosterkirkens søndre sideskibs ydermur, blev der i 1990 ved restaureringen af nordfløjen udgravet et op til 50 cm højt kampestensfundament, der lå på tværs af nordfløjen (figur 20). Oven på dette fundament var et forløb af genbrugte røde munkesten sammen-

Figur 19. I et parti af kirkesalens nordmur, som tidligere indgik i nordenden af huset i borggårdens nordvestre hjørne, ses i den tyndere del over murhylden husets glugger overdækket af trappestik samt over en senere arkade ud til våbenhuset to døre, som førte ud til de to forsvundne hemmeligheder uden på huset. Et af i alt tre bjælkehuller efter bjælkelaget i husets etageadskillelse ses neden under murhylden på illustrationen. Under kirkesalens nuværende bjælkelag findes rækken af bjælkehuller til husets loftsbjælker. Foto: Jesper Hjerminde 2014.

stillet af to rækker løbere med et hjørne ca. 6 m fra nordmuren. Munkestensforløbet efter hjørnet korresponderede med et andet forløb, som blev fundet tæt på den nuværende kirkefløjs sydmur i et udgravningsfelt længere mod vest. Det blev ikke undersøgt, om det sidstnævnte munkestensforløb også hvilede oven på et kampestensfundament.

Fundamentet og munkestensforløbene skal sættes i forbindelse med det omtalte hus. Munkestensforløbene kan tolkes som lejer for fodremme, så husets

Figur 20. Udgravninger i nordfløjens vestre del og det senere våbenhus. Opmålt af Jesper Hjermind 1990, digitaliseret af Hugo Støttrup Jensen.

østre gavl og søndre side har været af bindingsværk. Da huset var bygget op imod vestfløjens østre facademur, havde det ikke sin egen vestgavl. Det har med et indvendigt grundmål på 16,6×5,0 m været lidt smallere end den nuværende nordfløj.

Indvendigt på husets vestre gavl, som egentlig er et parti af vestfløjens østre facademur, er der fundet skadede kalkmalerier fra ungrenæssancens sene del, dvs. slutningen af 1500-tallet (figur 21). På det bedst bevarede kalkmaleri ses en yndefuld, nøgen kvindeskikkelse, hvor kun de nedre intime dele er dækket af et klæde. Ved hendes ben omfavner to mindre skikkelser, en mand og en kvinde, hinanden. I borterne ved siden af figurfremstillingen ses akantusranker og akantusmontanter.⁴⁸ Kalkmalerierne kan dateres til omkring 1585.

Huset er selvfølgelig ældre end kalkmalerierne. Det er yngre end 1573, da det ikke omtales i besigtigelsen, og det må endda forventes at være yngre end 1581, idet Christiern Nielsen Juel heller ikke nævner huset i sin årbog,⁴⁹ hvor de originale optegnelser kun foreligger frem til slutningen af nævnte år.⁵⁰ Han optegnede ellers alt af betydning om Vitskøl Kloster, som han selv var knyttet tæt til. Huset er derfor formodentlig opført i årene efter 1581. Dateringen er ikke i modstrid med, at forhøjelsen af husets nordmur er i munkeskifte, som endnu blev benyttet langt op i 1500-tallet.

Figur 21. Det bedst bevarede parti af renæssancekalkmaleriet på indvendig side af nordfløjens vestgavl. Foto: Chr. Axel Jensen 1902. Antikvarisk-Topografisk Arkiv, Nationalmuseet.

For at kunne rejse huset måtte nordre korsgang naturligvis være nedbrudt. Det er sket inden 1573, da korsgangen ellers ville være omtalt i besigtigelsen. Bagmuren af korsgangens vestre del, som lukkede gabet imod nord imellem vestfløj og klosterkirken, fik som sagt lov til at blive stående. Også korsgan-

gens nordøstre hjørnefag undgik nedbrydelse (se figur 31e). Hjørnefagets nedre og øvre etage blev anvendt som henholdsvis gravkapel og herskabsstol i den senere Bjørnsholm Kirke, der udgjorde nordfløjen.

Husets ruminddeling

Da der ikke var murgennembrud til vinduer eller lysglugger i den nedre del af husets nordmur, som oprindeligt udgjorde bagsiden til den nordre korsgang, blev husets underetage formentlig anvendt som forrådsrum. På figur 14 ses i vestfløjens ydermur en tilmuret døråbning, som er en af vestfløjens oprindelige døråbninger.⁵¹ Husets og vestfløjens nedre etager har dermed været forbundne, medmindre denne døråbning var blændet.

Husets overetage var indrettet til beboelse, for her findes i nordvæggen to døre, der førte ud til hver sin hemmelighed uden på muren (figur 22). Den dobbelte hemmelighed uden på huset er for længst hugget ned. Da nordfløjen blev restaureret i 1990, fandtes neden for hemmeligheden under gulvet i den senere

Figur 22. De to døre i nordfløjen ud til de to hemmeligheder uden på nordre ydermur. Mellem dørene ses en fortanding til en skillevæg. Foto: Jesper Hjerminde 1990.

Figur 23. Hullet i latrinkulens hvælv. Foto: Jesper Hjerminde 1990.

kirkes våbenhus en overhvælvet latrinkule (figur 20). Der blev slået hul på hvælvet, som var opmuret af genanvendte munkesten (figur 23). Latrinkulen viste sig at have et indvendigt mål på ca. 2×3 m, mens kulens dybde ikke blev målt.⁵² Indholdet blev ikke nærmere undersøgt.

Placeringen af de to døre ud til hemmelighederne midt på husets nordmur antyder en særlig ruminddeling i overetagen, en såkaldt parstueplan, der er velkendt i dansk herregårdsbyggeri fra renæssancen. Der har formentlig i det mellemliggende fag imellem de to store stuer i hver sin ende af huset været en forstue med indgang, måske fra en udvendig trappe eller en svalegang mod borggården. Bag ved forstuen lå to lige store kamre med en dør ud til hver sin hemmelighed, idet der ses en fortanding til en muret skillemur mellem de to hemmeligheds døråbninger (figur 22). Der var brudt en døråbning igennem vestfløjens mur, så der var forbindelse mellem husets vestligste stue og vestfløjens overetage (se figur 24).

Figur 24. Døråbning med kurvehanksbuet stik mellem den store sal i østfløjen og øvre etage af huset i borggårdens nordvestre hjørne. De to øvrige døre afslører deres nyere herkomst ved deres lige stik. Foto: Erik Haubo Christensen 1988. Foto 2.34. Fotografisk registrering af vestfløj. Slots- og Kulturstyrelsens arkiv.

Udateret sydfløj af bindingsværk

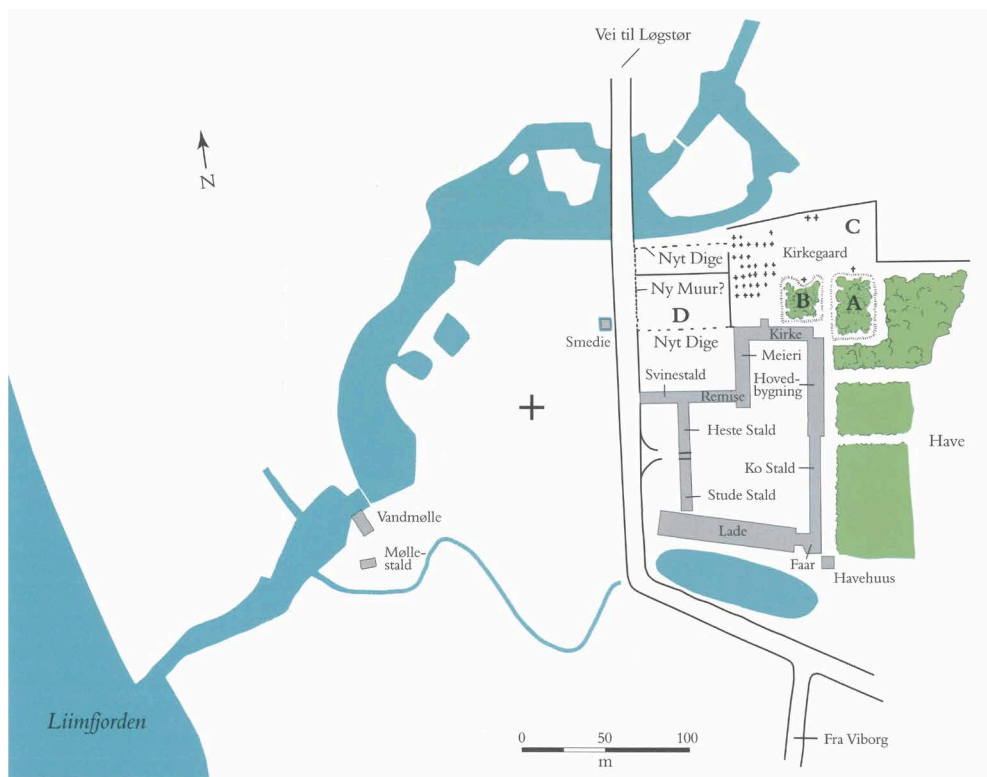
En beskrivelse af Bjørnsholm fra 1743 beretter: “Borggården består af et grundmuret hus 2 loft [to etager] høj, teglhængt, og 2de ditto [to af samme art] huse, det ene grundmuret og det andet bindingsværk, teglhængt tilhører welb^e [velbårne/velbyrdige] Mathias Lassen. Udi samme gård er Bjørnsholm sognekirke som tilhører welb^e Niels Poulson til Gunderupgrd.”⁵³ De to grundmurede huse er østfløjen og vestfløjen i borggården. Da Bjørnsholm Kirke som nævnt udgjorde nordfløjen, må det omtalte bindingsværkshus være borggårdens sydfløj.

Sydfløjen i bindingsværk omtales ikke i *Besigtelse* på Vitskøl Kloster, 1573, så den fandtes endnu ikke i 1573. Desuden nævnes fløjen ikke i Christiern Nielsen Juels årbog, hvor hans sidste optegnelser er fra 1681, så den er næppe heller rejst før dette år. Bindingsværksfløjen var forsvundet i 1757, hvor der kun omtales tre bygninger i borggården, nemlig kirken (dvs. nordfløjen), vestfløjen og den nyopførte østfløj.⁵⁴ Derfor må den være nedrevet engang i perioden 1743-1757. Det kan ikke afvises, at sydfløjen i bindingsværk måske er opført i den sidste del af den omhandlede periode, dvs. omkring 1582-1590.

Ladegården

Den kgl. bygningsinspektør L.A. Winstrup tegnede i 1866 en *Situationsplan af Bjørnsholm med nærmeste omgivelser* (figur 25). Ladegården på situationsplanen fandtes frem til 1931, hvor den brændte (figur 26).

I Rinds Herreds Krønike nævnes, at “det Lange Huus Porten gaar igienem” blev bygget i 1581.⁵⁵ Huset kan formodentlig identificeres med den vestre længe i ladegården på situationsplanen, hvor der genfindes en gennemkørsel eller et portrum, selvom måske kun grundvolden for det lange hus var tilbage i 1866. Laden, som er den søndre længe i ladegården, er sandsynligvis den i Christiern Nielsen Juels årbog omtalte “store lade som stander westen i ladegården”,⁵⁶ og som blev opført i 1575.⁵⁷ Denne store lade har efter opførelsen undergået omfattende ombygninger, inden den brændte i 1931.⁵⁸ I den ydre gård lod Henrik Gyldenstjerne i sin lensmandstid på klosteret (1563-1573) bygge et smalt øksenhus [oksestald] med jordgravede stolper.⁵⁹ Oksestalden stod muligvis, hvor ladegårdens østre længe (“Ko Stald”) findes på situationsplanen fra 1866. Disse tre omtalte bygninger – evt. ombyggede eller erstattet med nye – har tilsyneladende dannet grundstammen som henholdsvis østfløj, sydfløj og vestfløj i ladegården helt frem, til denne brændte i 1931. I øvrigt var der formodentlig endnu rester tilbage af klosterets oprindelige ladegård i 1573, for da fandtes endnu i den ydre gård en gammel gæstestald og “4 gamle længer, som en part er støttet”.⁶⁰

Figur 25. Bearbejdet situationsplan af hovedgården Bjørnsholm med nærmeste omgivelser. Tegnet af kgl. Bygningsinspektør L.A. Winstrup juli 1866 på grundlag af matrikelkort Bjørnsholm Hovedgård, Overlade, målt 1803 og tegnet 1814. Kort og Matrikelstyrelsen. Digitaliseret af Hugo Støttrup Jensen.

Figur 26. Vitskøl Kloster før branden i 1931. Set fra nordvest. Foto på Vitskøl Kloster.

Del 2: Omdannelsen fra klostergods til herregårdsgods

Abbed Anders' jordebog og mageskiftet vedrørende Vitskøl Kloster

I 1558 begyndte Christian den 3. at føre “regenskaff af Clostrene her y Danmark”.⁶¹ Det må ses som kulminationen på flere års forsøg på at få klostrene til at aflægge regnskab. Abbed Anders Andersens jordebog for Vitskøl Kloster fra 1552 er da også blevet til på Christian den 3.'s påbud.⁶² Jordebogen omtaler ikke direkte en ladegård ved klosteret, idet der blot nævnes “en mølle y gaarden” – formentlig Inder Mølle – som skylder 24 pund mel, 16 skæpper i pundet.⁶³ En anden mølle uden for klosteret – formentlig Yder Mølle – skylder 26 pund mel. Begge møller opfeder desuden fire svin om året, og der findes “en liden aalkiiste medt andet smaa fisken”. Der nævnes også “den affuel, som er uden for closters port”, hvilket vel nok kan opfattes som en indirekte bekræftelse af en hjemlig ladegårds eksistens. I Limfjorden ud for klosteret ligger Livø (kaldet “Liff”). Den ejes af klosteret, så Livø var et såkaldt enemærke.⁶⁴ Øen “har været klosterets ladegård af gammel tid og var så godt som aldeles øde”.

Ifølge abbed Anders' jordebog ligner Vitskøls klostergods en herregård med et stort fæstegods, hvor herregårdens hovedgård modsvares af det centrale klosteranlæg og den hjemlige ladegård. Dog var klosteret ligesom en hovedgård ikke fri for skatter. Allerede fra Grevens Fejde (1534-36) og i tiden fremover var Vitskøl Klosters økonomi presset af Christian den 3.'s skatteopkrævninger.⁶⁵ Da de pengebeløb, som klosteret skulle udlevere, tilsyneladende voksede, gav kongen i 1548 klosteret lov til at pantsætte klostergods, så det kunne yde ham nye store pengebeløb.

Det er forståeligt, at klosteret på grund af det økonomiske pres måtte afhænde gods. F.eks. solgte abbed Oluf Nielsen i 1536 ladegården Krastrup (Farstrup Sogn) sammen med Bygvads Mølle og fem gårde, et bol og et hus i Kølby, og abbed Anders Andersen solgte omkring 1540 ladegården Lundbæk.⁶⁶ Både Krastrup og Lundbæk (Bislevej Sogn) lå nær Limfjorden,⁶⁷ og fra begge gårde blev der drevet fiskeri på fjorden. Et skøde på Lundbæk blev i 1545 fremlagt på Aalborg retterting. Det viste, at abbed Anders “mett priiers og menige conuenntts brøders sambttycke och tesliigeste effter Wor [dvs. kongens] tilladelsse haffuer soldt och skiøtt for^{ne} [fornævnte] Michell Nilssenn och hans arfffinnge for^{ne} Lundbeck gaardt mett mere gods mett frij fiskerij ther vdenn fore, saa witt som for^{ne} Lundbeckgaardts grundt segh strecker”.⁶⁸

Man kan dog desværre ikke gå ud fra, at abbed Anders' jordebog fuldgyldigt præsenterer fæstegodset på Vitskøl Kloster før Reformationen. Der er ikke fuld

overensstemmelse mellem det jordegods, som kendes fra det middelalderlige brevstof og det, der omtales i abbedens jordebog.⁶⁹

Som nævnt lod Henrik Gyldenstierne i sin tid som lensmand på klosteret (1563-1573) bygge "et smalt øksenhus", dvs. en oksestald, i ladegården.⁷⁰ Det antyder, at han tog del i den store eksport af danske staldokser eller staldstude. Efter vinteropfodringen var overstået, blev studene om foråret drevet til marked ved Hamborg og solgt. Om sommeren blev de opfedet i marskegnene ved Nordsøens kyst, inden de som vinterforråd om efteråret blev solgt til storbyerne.⁷¹

Mageskiftet er stort set udformet som en jordebog, men godsmængden var selvfølgelig mindre end i abbed Anders' jordebog, idet fæstegodset i Vendsyssel ved mageskiftet ikke fulgte med klosteret, der blev til Bjørnsholm. Både jordebogen og mageskiftet angiver landgilden, den årlige afgift, som en fæster skulle udrede til ejerskabet i form af penge eller naturalier. De dele af landgilden, der f.eks. blev erlagt i form af korn, smør og ål, kan betegnes som henholdsvis kornskyld, smørskyld og åleskyld. I modsætning til abbed Anders' jordebog fra 1552 angiver mageskiftet fra 1573 også "udsæden", dvs. den mængde korn, som kan sås. Desuden blev udsæden fulgt af en angivelse af hvor mange læs hør, der forventedes at kunne hentes i engen.

Abbed Anders' jordebog opgiver gårdenes landgilde i korn, kornskylden, i pund, ørter og skæpper. Pund, ørter og skæpper og deres indbyrdes forhold kan variere hen over landet. 1 pund rug og 1 pund byg (hårdt korn) svarede her begge til 15 skæpper, mens 1 pund havre modsvarede 30 skæpper. I øvrigt gjaldt forholdene 1 pund = 2 tønner, 1 ørte rug = 10 skæpper, 1 ørte byg = 12 skæpper og 1 ørte havre = 20 skæpper. Der kan omregnes mellem pund og ørte, idet der gælder, at 1 pund rug = 1½ ørte rug, 1 pund byg = 1¼ ørte byg og 1 pund havre = 1½ ørte havre.⁷²

I mageskiftet fra 1573 anvendes en korntønne på 8 skæpper, hvor skæppen er den samme som foran nævnt. 1 pund sættes stadig væk til 2 tønner, så pundet i mageskiftet er derfor på 16 skæpper og ikke 15 skæpper, som i abbed Anders' jordebog. En korntønne på 8 skæpper, der afviger ubetydeligt fra den korntønne, som benyttes i mageskiftet, blev i en forordning af 12. maj 1602 indført i kongeriget som eneste gældende tøndemål (dog ikke i Riberhus len).

Der er kun 21 år imellem jordebogen og mageskiftet, så mange af fæsterne nævnt i jordebogen optræder igen i mageskiftet. Bl.a. ved hjælp af fæsternes navne kan man se, at et stort antal gårde i abbed Anders Andersens jordebog og i mageskiftet er de samme. Gårdenes landgilde er sjældent blevet ændret, men det kræver dog lidt regning at erkende dette, idet der skal omregnes mellem ørte og mageskiftets pund. Her fås, at 1 ørte rug = 1 tønne 2 skæpper rug, 1 ørte byg = 1½ tønne byg og 1 ørte havre = 2½ tønner havre.⁷³

Under Gunderupgård optræder to gårde, som ifølge abbed Anders' jordebog betaler det samme i landgilde. Fæsteren er Las Perssen på den ene og Pouell Seuerenssen (Severinsen/Sørensen) på den anden. I mageskiftet er kun én gård tilbage under Gunderupgård, hvor fæsterne ifølge mageskiftet nu er Las Pedersen, som må være jordebogens Las Perssen, og Anne Andersdatter. Da landgilden på gården, som åbenbart nu kaldes Gunderupgård, var steget til det dobbelte, må de to gårde være blevet slået sammen. Det kunne være interessant at vide, om Anne Andersdatter var Poul Severinsens enke, der evt. var blevet gift med Las Pedersen, eller om hun blot som enke havde ret til at hensidde på fæstegården indtil sin død.

I øvrigt efterlod Bjørn Andersen Gunderupgård til sine døtre Margrethe og Sidsel, hvor Sidsel i 1588 blev gift med Godslev Budde, der gjorde Gunderupgård til en herregård.⁷⁴ Det var ikke den eneste af Vitskøl Klosters store ladegårde, der endte som en hovedgård/herregård.

Vitskøls hjemlige ladegård og Livøs avl

I jordebogen anføres ikke, hvad der avledes på ladegården, men mageskiftet angiver udsæden, som er "2 læster og 12 tønner rug, 1½ læst og 5½ tønner byg, regnet 24 tønner udi læsten, 60 tønner havre, 4 tønner boghvede, enghø 100 og 20 læs kærhø foruden border [dvs. ydre kanter]".⁷⁵ Der nævnes ingen steder, at der faktisk høstedes boghvede. På Livø var udsæden "20 tønner byg, 30 tønner rug, enghø 100 læs".

Livø var som sagt et enemærke og blev tilsyneladende drevet sammen med klosterets ladegård. Ikke uden stolthed skriver abbed Anders i jordebogen, at han har bragt øen på fode både med "affuel oc fæmon [fædrift]", så der nu i et godt grødeår kan fås "en læst kuorn af samme øø, halt rug oc halt biug [dvs. 9 ørter rug og 7½ ørte byg], 2 tønner smør, 2 tønner oste, sure og søde". I 1573 var udsæden på Livø ifølge mageskiftet 20 tønner byg og 30 tønner rug, og derfor uden forventedes 100 læs enghø. Der var "Item [ligeledes] skov til 100 svin, og der er den bedste fædrift".

På klosterets egen ladegård og på Livø avledes altså en del korn, nemlig rug og byg samt havre til hestene. Den samlede udsæd på den hjemlige ladegård og Livø var på 3½ læst 3 pund rug, 2½ læst 1½ tønne byg, 60 tønner havre, 4 tønner boghvede og 220 læs enghø, hvilket ligeledes er anført i mageskiftet.⁷⁶ Fæmon eller fædrift (kvæg og får) bidrog med to tønner smør og to tønner ost. Desuden kunne der gå 100 svin på olden.

Landgilde

Vitskøl Kloster kan efter mageskiftet i 1573 opfattes som omdannet til godset Bjørnsholm, hvor klosterets ladegård sammen med Livø kan ækvivaleres med

godsets hovedgård. På et gods stod hovedgården i 1500-tallet sjældent for den største indkomst, hvilket heller ikke var tilfældet på Vitskøl Kloster, hvor den største indtægtskilde kom fra fæstegodsets landgilde. Det fremgår af, at den ovennævnte mængde udsæd og enghø for "gårdens avl og Livø" i 1573 så langt blev overgået af fæstegodsets udsæd og enghø, der udgjorde 804 tønder 1 skæppe (= 33½ læst 1 skæppe) rug, 599 tønder 1 skæppe (= 24½ læst 11 tønder 1 skæppe) byg, og 207 tønder (= 8½ læst 3 tønder) havre, samt 3878 læs enghø. At fæstegodset dominerer så klart over "hovedgården" er endnu mere bemærkelsesværdigt, fordi fæstegodset endog er blevet formindsket, da klosterets fæstegods i Vendsyssel ikke indgik i mageskiftet mellem Frederik den 2. og Bjørn Andersen i 1573. Det bemærkes, at "gårdens avl og Livø" er samlet under et. Det lå nært for at inddrage Livø i klosterets hjemlige ladegård, for øen havde været hjemsted for klosterets ladegård fra gammel tid.⁷⁷

Abbed Anders' jordebog opgiver landgilden, som erlægges i korn af Vitskøl Klosters fæstegods, når også fæstegodset i Vendsyssel er medregnet, til 171 ørter 3 skæpper rug, 223½ ørter byg og 74½ ørter havre. Omsat til mageskiftets tøndemål svarer det til henholdsvis 214 tønder 1 skæppe rug, 335 tønder 2 skæpper byg og 186 tønder 3 skæpper havre. Ifølge mageskiftet fra 1573 udgjorde landgilden i korn (eller 'kornskylden') 204¾ tønder rug, 285 tønder byg og 190½ tønder havre. Kornskylden var altså faldet fra 1552 til 1573 med godt 9 tønder rug og 50 tønder byg og steget med godt 4 tønder havre. Alt i alt må kornskylden siges at være faldet, men fæstegodset var jo også reduceret.

De 112 fæstere i Vendsyssel gav ifølge abbed Anders' jordebog ikke meget i kornskyld, sammenlagt kun 5½ ørter (= 6½ tønder 3 skæpper) i rug, 21¼ ørter (= 31½ tønder 3 skæpper) i byg og intet i havre. Til gengæld blev der bl.a. givet malt til ølbrygning fra lokaliteterne Kølvring, Rævhede og Vedsted (alle i Vedsted Sogn), samt fra Sundby (Nørresundby) og Lindholm (Lindholm Sogn), i alt 56¼ pund. Man kan forestille sig, at det også var herfra, at man i sin tid havde leveret malt til munkenes øl. Fra tre af disse lokaliteter, nemlig Kølvring, Rævhede og Vedsted, samt yderligere Fristrup (Vedsted Sogn) blev der desuden leveret "thaar læs tag" i landgilde. Det må dreje sig om nogle læs tag(-materiale), altså enten rughalm eller tagrør. Da rug ikke nævnes i kornskylden, er der nok tale om rørskeer, dvs. tagrør.

Rørskeer blev ikke kun benyttet til stråtag, men også ved fremstilling af tangsalt, hvor tangen (egentlig ålegræs) bliver brændt til aske på et lag af tagrør, formentlig for at forbedre trækket. Hvis det havde regnet, blev tangen ført tilbage udi stranden for igen at blive mættet med saltvand, inden den tørredes. Asken blev skyllet ned i et lagetrug, og lagen blev sydet, dvs. kogt, i en kedel. Når lagen var indkogt, blev saltet taget op fra bunden af kedlen med en stor træske og lagt i et ostekar, der stod skævt, så vandet kunne dryppe fra. Saltet

blev herefter 'krystet', dvs. klempt sammen, med en klud, og karrene blev bagt i ovnen for at tørre saltet.⁷⁸ Jordebogen fortæller, at der blev fremstillet tangsalt i fiskerlejet Hou (Hals Sogn) og på en nærliggende gård, Mølholt. Saltet blev vel især brugt til at nedsalte kød og fisk. Hou lå nord for Hals ud til Kattegats kyst. I opremsningen af landgilden for de elleve gårde i Hou samt for gården Mølholt nævnes som det første salt. De tolv gårde ydede tilsammen 15½ pund salt. Resten af landgilden blev udredt i ål, sild og gæsteri. Også fem gårdhusmænd i landsbyen var åbenbart beskæftiget med at udvinde tangsalt, idet de hver gav 1 tønne salt i landgilde.

I fæstebøndernes landgilde kunne også inddrages svinehold og fiskeri. Benyttelse af skovene blev betalt med skovsvin og tilladelsen til fiskeri med en afgift i fisk. De enkelte landgildepoter som korn, smør, svin osv. kaldes 'persiller', mens afgifter i får, lam, gæs og høns her under ét kaldes for 'småredsel'. Vedrørende persillerne skovsvin og smør modtog Vitskøl Kloster i 'visse ydelser' (dvs. sikre ydelser i modsætning til uvisse) i 1552 163 svin samt 24 tønder

Figur 27. En rekonstrueret opstilling af hvordan middelalderens saltsydning foregik. Foto af Jens Velle.

1 pund smør og i 1573 110½ svin samt 8½ tønner 5 pund smør. Ifølge abbed Anders Andersens jordebog modtog klosteret i 1552 i småredsel 49 får, 39 lam, 116½ gæs og 63 par høns. Det er bemærkelsesværdigt, at småredselen fra fæstegodset i Vendsyssel hverken omfattede får eller lam og blot 15½ par høns, hvorimod der var 69 gæs, der udgjorde 59% af de gæs, som indgik i klostergodsets samlede landgilde. I Vedsted indgik "4½ β og 1 gås" i landgilden, mens det i Hals Sogn og Birk var "1 β grot og 1 gås".⁷⁹ Forklaringen på de manglende får og lam i småredselen kan derfor være, at får og lam var blevet afløst af en pengeafgift, nemlig 4½ β i Vedsted og 1 β grot svarende til 9 β i Hals. Jens Smed i Gettrup i Ulsted Sogn gav 24 eller to tylter ellefjæl (svære brædder af elletræ), som næppe kan opfattes som småredsel. I mageskiftet fra 1573 omtales ydelser på 49 får, 47½ lam, 49½ gæs og 49½ par høns. Der blev ikke ydet småredsel i Slet Herred i form af hverken får, lam, gæs eller høns.

Svinedrift og Vitskøls skove

Ifølge jordebogen fra 1552 modtog Vitskøl Kloster i landgilde 125 svin fra Himmerland og 46 svin fra Vendsyssel, altså i alt 163 svin. Her er medtaget de otte svin, som var opfedet ved klosterets møller, men ellers var stort set alle svin fritgående og kaldes 'skovsvin'. Mageskiftet fra 1573 meddeler, at Vitskøl Kloster modtog 110½ svin i landgilde.

Eftersom det er egens, bøgens og hasselens frugter, som kaldes olden, så krævede det en egeskov, bøgeskov og/eller hasselskov, for at svinene kunne 'gå på olden'. Klosteret havde formentlig kun andele i to skove i Himmerland, idet disse ikke berettes at være 'enemærkeskove'. Den ene skov, Hornskov, lå ved Hornsgård i Farstrup Sogn, og bestod netop af små ege og bøge samt underskov, mens den anden skov, Strandbyris ved Strandbygård i Strandby Sogn, var en egelund. Begeistret fortæller abbed Anders Andersen om året 1551, hvor skovene bar så enestående godt med olden, at han til klosterets behov havde holdt 100 svin i Hornskov (og bonden i Hornsgård 22 svin) og 40 svin i Strandbyris, mens klosterets enemærke Rottrup Skov i Ulsted Sogn "var god for 150 svin og ikke mere".⁸⁰

I Hals Birk, åbenbart ved Gåser (Øster Hassing Sogn), lå der også en ege- og bøgeskov, hvor der var mange gamle forfaldne træer, især el og birk. Skoven bar sjældent olden, men hvis det skete, så modtog abbeden på kongens vegne "1 svin af hver gårdmand og ½ af hver bolsmand udi forskrevne birk".⁸¹ I jordebogen fra 1552 optræder denne post ikke. Mageskiftet fra 1573 meddeler kort, at der på Livø var "skov til 100 svin". Lunden Strandbyris, som ligger til Strandbygård, kunne endda opfede 40 svin, men den ødelagdes dag for dag. Årsagen til ødelæggelsen oplyses ikke. Sammen med Hornskov optræder i mageskiftet også Vår Lund, og de to skove takseredes tilsammen til hele 400 svin.

Skovene kunne selvsagt også benyttes til andet end svinedrift. Kongen udviste tilsyneladende stor omhu for klosterets skoves tilstand, især de vendsysselske. F.eks. indskærpede han i 1551, at der i skovene kun måtte hugges, “hvad der behøves til ildebrændsel i klosteret eller Ålborghus”, og i 1558 at der ikke måtte hugges eller jages “i Hals skov eller anden af Vitskøl Klosters skove i Vendsyssel uden abbedens tilladelse”.⁸² Men når det kom til stykket, så udnyttede kongen dog gerne selv Vitskøls skove. I 1558 “skal abbeden af Vitskøl forsyne kongens salter i Nibe med så meget ved, som han behøver til sin ildebrændsel”, og i 1561 skulle abbeden “lade hugge 500 læs ved til fyrlampen på Skagen rev i klosterets skove”.⁸³ Desuden forlangte kongen fra klosterskovene at få udleveret “knæer og andet tømmer” til sit skibsbyggeri og lange bjælker til byggeriet på Ålborghus.

Figur 28. Fouragerende svin på olden udsættes for angreb af et rovdyr, måske en ulv eller bjørn. Hvis oldensvinene ikke skulle være i stand til at forsvare sig selv, er en vagthund på vej til undsætning. I Vitskøl Klosters oldenskovene har nok kun ulve og eventuelt grise-tyve udgjort en trussel. Illustration i Olaus Magnus' Historia om de nordiska folken fra 1555.

Mølleskyld

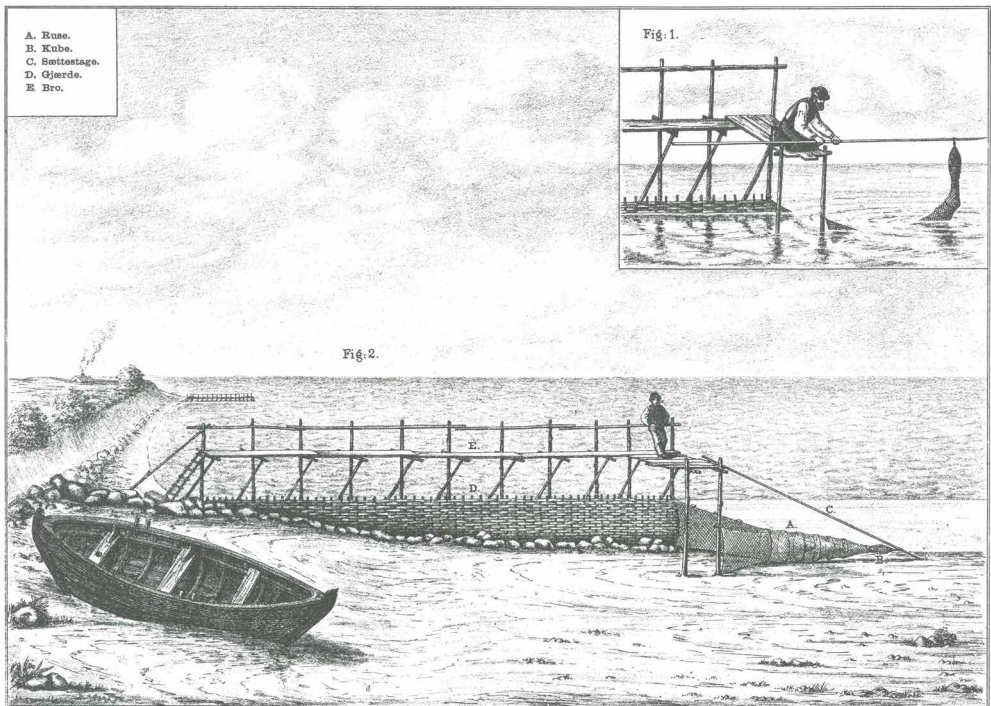
Klosterets to møller, nemlig Yder Mølle og Inder Mølle, gav i mølleskyld henholdsvis 26 og 24 pund mel, hvoraf der gik 16 skæpper på pundet (8 skæpper på tønden). Begge møller opfedede desuden fire svin om året. Møllen i Hals Birk, som abbed Anders Andersen lod opføre i 1550, ydede 6 tønner mel, mens møllen i Trend gav "18 pund mel, $\frac{1}{2}$ tønde ål og 2 svin at fede". Hvis mølleskylden i mel på 18 pund i jordebogen skal passe med mølleskylden i mel på $33\frac{1}{2}$ tønner og 2 skæpper i mageskiftet, så må mølleskylden i mel i jordebogen være regnet i det pund, hvoraf der går 15 skæpper, hvilket netop er $33\frac{1}{2}$ tønner 2 skæpper.⁸⁴ Mølleskylden i mel var derfor i alt 50 pund + 6 tønner + $33\frac{1}{2}$ tønner 2 skæpper = 139 tønner 2 skæpper. Den samlede mølleskyld er derfor 139 tønner 2 skæpper mel, $\frac{1}{2}$ tønde ål og 10 fedesvin.

I mageskiftet fra 1573 skønnedes klosterets to møller hver at kunne give $1\frac{1}{2}$ læst mel. Da en læst er 24 tønner, kunne de altså tilsammen give 72 tønner mel, og da Trend Mølle gav $33\frac{1}{2}$ tønner og to skæpper, samt $\frac{1}{2}$ tønde saltede ål, bliver den samlede mølleskyld på $105\frac{1}{2}$ tønner 2 skæpper mel og $\frac{1}{2}$ tønde saltede ål, idet Hals Mølle ikke indgik i mageskiftet.

Fiskeri

Åleskylden blev både ydet fra de ferske og salte vande, nemlig fra henholdsvis åerne og Limfjorden. Jordebogen fra 1552 oplyser, at Trend Mølle som den eneste af de fire møller leverede $\frac{1}{2}$ tønde saltede ål. Derudover blev der syd for Limfjorden kun ydet åleskyld fra Stavn, hvor tre fæstere hver gav en fjerding ål, og Hornsgård (begge i Farstrup Sogn), der ydede 2 tønner og en fjerding ål. De tre fæstere i Stavn, som hver gav en fjerding ål, optrådte ikke længere i mageskiftet fra 1573, hvor i stedet to nye fæstere var fælles om at yde 3 fjerding ål til klosteret. Morten Andersen og Niels Andersen, der i jordebogen var fælles om et fæste i Barmer, optrådte også i mageskiftet, men her var deres landgilde blevet hævet med 1 fjerding ål. Både i jordebogen og i mageskiftet var Chresten Sørensen fæster på Risgård (Farstrup Sogn). Også hans landgilde var steget med 1 fjerding ål. Det må betyde, at de tre fæstere har sikret sig en ret til at fange ål. Åleskylden fra Vendsyssel var betydelig, nemlig i alt $31\frac{1}{2}$ pund og $6\frac{2}{3}$ ol (1 ol = 4 snese = 80 styk). En enkelt fæster havde afløst sin åleskyld med en afgift på 10 mark danske, dvs. 160 β.

I mageskiftet afstås generelt fra at bedømme klosterets ålefiskeri og andet fiskeri, selvom der var en ålekiste ved den øverste mølle, dvs. Inder Mølle.⁸⁵ Hermed menes åbenbart ikke det fiskeri, som optræder i Henrik Gyldenstiernes nævnte jordebog, for der oplyses stadigvæk, at Trend Mølle giver $\frac{1}{2}$ tønde saltede ål. Der var en ålegård i Stavn, men den havde længe været øde, så åleskylden blev ikke medregnet i regnskabet.

Figur 29. Ålefiskeriet skete med faste redskaber. En ålegård kunne blot bestå af et risgærde, som gik ud fra land, og hvor der for enden var sat en ruse. Gærdet var flettet af vandretliggende ris mellem nedrammede stave. Efter Drechsel 1890, planche XII.

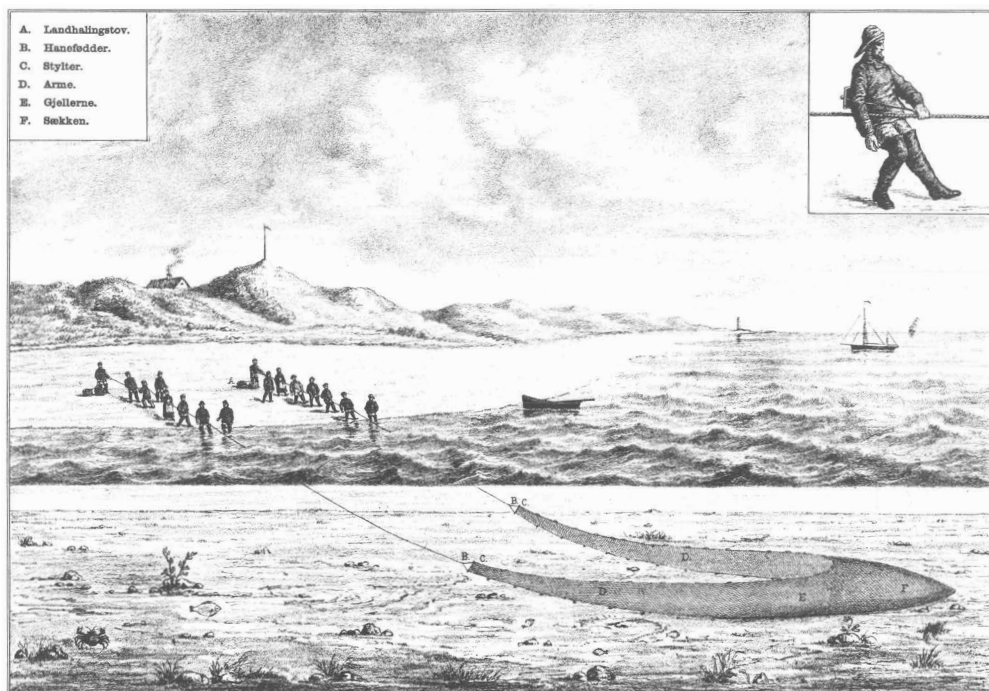
Syd for Limfjorden var sildefiskeriet ifølge jordebogen en del større end ålefiskeriet. Bortset fra at der hos en enkelt fæster i Grønnerup ud til Risgård Bredning optrådte en tønne sild i landgilden, så foregik sildefiskeriet at dømme efter landgilden i jordebogen udelukkende fra Stavn og det nærliggende Barmer (Sebber Sogn). Sildelandgilden fra Stavn var på 10 tønner, mens det fra Barmer var 5½ tønner og 1 ol. Inden de førnævnte ladegårde Krastrup og Lundbæk blev solgt, havde klosterets fiskeri været mere udbredt i området. Krastrup lå som Stavn i Farstrup Sogn, og Lundbæk lå nær ved Barmer.

Nord for Limfjorden i Hals Birk indgik der i landgilden hele 61 tønner sild. Der havde kongen endda taget for sig af fiskerettighederne i 1563: "Ville Vi Os selv forbeholdt have fire bundgarnsstader for Hals, hvilke vore sildesaltere der til vort eget behov bruge skal. Og sammeledes [ligeledes] en fri nats fiskeri af

alle de bundgarn, som der for landet udsættes, når foreskrevne vor sildesaltere, derom tilsigende vorder [bliver]”.⁸⁶

Vitskøl Kloster ejede desuden gården Vesterris, “som skyder paa LiimFior- den”.⁸⁷ Herfra var det dog ikke muligt at “drage med Vaader eller andre Garn, førend det bliffuer oprøddet” (jf. figur 30), så til gengæld for, at abbed Anders sørgede for at få ryddet fjordbunden, overlod kong Christian den 3. i 1554 ham og hans efterkommere udi Vitskøl Kloster det at nyde og beholde “med Waader, Ruser, och andre Garn der at må bruge etc.”

Vitskøl Kloster/Bjørnsholm deltog fortsat efter Reformationen i det store sildefiskeri ved Nibe. I 1689 nævnes foruden fire mænd fra Nibe, som alle ydede en otting høstsild, også “alle de Bundgarnsstader udj Nibbe Fiord, som alle Tid

Figur 30. Sildefiskeriet kunne foregå fra land med et stort landdragningsvod. Et landdragningsvod bestod af et vodhoved med to arme og vodtøve, der kunne være flere hundrede meter lange. Voddet blev sat ud i en bue med en jolle, og den ene ende blev roet ind mod land, hvorefter fiskerne trak voddet ind til sig på stranden. Efter Drechsel 1890, planche I.

hafuer lagt til Biørnsholmb”.⁸⁸ Det må være rimeligt at formode, at “alle Tid” rakte længere end hundrede år tilbage i tiden.

Gæsteri, engpenge og hoveri

I jordebogen nævnes ofte “giesteri medt 8 heste” og sjældnere “giesteri medt 4 heste”. Et par gange står der endog “giesteri medt 4 heste 1 nat”. Der er tale om det såkaldte hestegæsteri, som var pligten til at underholde klosterets svende og deres heste. Denne pligt kunne pålægges gårdfæstere, men næppe fiskere og gadehusmænd. Hestegæsteriet var vidt udbredt for Vitskøl Klosters fæstegårde syd for Limfjorden. I Ranum var hestegæsteriet i 1552 dog blevet afløst af en afgift i penge, idet Vitskøls atten fæstegårde her alle ydede 1 mark i gæsteri. I Rævhede, Vedsted og Fristrup i Vendsyssel var hestegæsteriet i 1552 fortsat anført som et antal heste, mens resten af Vendsyssel med et par undtagelser aflagde gæsteriet som en afgift i penge. Der hvor landgilden blev ydet i fisk og/eller salt af en fiskerbefolkning, som det må have været tilfældet f.eks. i Hals Sogn og Birk, dækkede gæsteri formodentlig over noget andet end hestegæsteri. I mageskiftet fra 1573 nævnes blot ‘gæsteri’ uden anførsel af dens nærmere form, så alt gæsteri var da formentlig blevet afløst med en pengesum.

‘Engpenge’ var en afgift for høhøst eller græsning i en eng. Ifølge jordebogen besad Vitskøl Kloster i Vendsyssel en “stuor uørcken” bestående af kær og moser med el, birk og pilekrat, “som kallis Ulskoff”. Der lå nogle enge i kæret “uden oc inden fore”, hvoraf klosteret fik 72 mark, når vandstanden ikke var for høj. Dertil havde klosteret modtaget 21 mark danske fra det nyligt indfrieede “Nessy Kier”. I Nørresundby gav desuden seks fæstere hver 3 β og fem fæstere hver 6 β i engpenge, så den samlede indkomst på denne ydelse var 48 β = 3 mark danske.

I Vendsyssel indgik i klostergodsets ydelser endvidere hoveri, som her kaldes ‘dagsgerning’. Hoveriet eller dagsgerningen var dog i 1552 overalt blevet afløst af en pengeafgift. I Hals Sogn og Birk omtales dagsgerning 33 gange, i Nørresundby 11 gange og i Lindholm to gange. Dagsgerning nævnes ikke syd for Limfjorden.

En gadehusmand kunne være pålagt at skulle udrede en afgift for sit gadehus i naturalier, men normalt betalte han eller hun 1 β grot.

Vitskøl Klosters godsøkonomi i 1552 og 1573, ligheder og forskelle

Ifølge TrapDanmark besad Vitskøl Kloster i 1552 i Himmerland 145 gårde, fire møller og Livø samt i Vendsyssel 112 gårde og én mølle i Hals Birk.⁸⁹ Abbed Anders Andersens jordebog fra 1552 meddeler dog kun, at klosteret har tre og

ikke fire møller i Himmerland, nemlig de to møller ved klosteret (Inder Mølle og Yder Mølle) samt Trend Mølle.

Mølleskylden for Trend Mølle var ifølge jordebogen fra 1552 “18 pund mel, ½ tønne ål og 2 svin at fede”, mens den i mageskiftet fra 1573 var 33½ tønder 2 skæpper mel og ½ tønne saltede ål (jf. afsnittet om mølleskyld). Landgilden i mel var derimod uændret, da der kun gik 15 skæpper på jordebogens pund og ikke 16 som for mageskiftets pund.⁹⁰ Til gengæld mangler de to omtalte fedesvin i jordebogen i mageskiftet. Mølleskylden for klosterets to møller må synes at være meget forskellige i 1552 og 1573.

Det er en tilsnigelse, når der i Trap 2017 hævdes, at jordebogen “gengiver besiddelsessituationen, som den må have været ved Reformationen”. Med kongens tilladelse har der været betydelige frasalg eller pantsætninger (som brugelig pant) af klosterets fæstegods mellem 1536 og 1552, hvoraf nogle omtales i denne artikel, så fæstegodset er løbende blevet formindsket. Derfor må man indskrænke sig til at sige, at Vitskøl Kloster, som efter 1573 kaldes Bjørnsholm, har haft afsæt i et stadigvæk omfangsrigt klostergods, som endnu var til stede efter Reformationen.

Gårdene i abbed Anders Andersens jordebog fra 1552 er ikke gårde i den forstand, at de nødvendigvis alle er landbrugsbedrifter. I jordebogen er fæsterne nummererede, bortset fra gadehusmænd og bolsmænd, der jo ikke har fæstet en gård. Ikke alle de nummererede fæstere har nødvendigvis fæstet en egentlig gård. F.eks. er Trend Mølle talt med som en gård, selvom det først og fremmest var en mølle. Mellem de nummererede fæstere fandtes også fiskere, som kan kendes på, at deres landgilde næsten udelukkende bestod af fisk. Fiskere har fæstet retten til at fiske og vel også en bolig med udhuse, men ikke en decideret gård med landbrugsjord. Desuden fandtes ‘fiskerbønder’, som drev både landbrug og fiskeri. Iblandt kan det være vanskeligt at afgøre ud fra de til rådighed stående oplysninger i jordebogen fra 1552, hvordan en fæster skal klassificeres, så det er vanskeligt at finde det præcise antal fæstegårde, der var at regne for egentlige landbrugsbedrifter.

I Vendsyssel var der faktisk heller ikke 112 gårde, men 112 fæstere, hvor fæsterne ikke var gadehusmænd eller bolsmænd.⁹¹ Deroppe er det tilmed vanskeligere at klassificere fæsterne, da der optræder endnu flere beskæftigelser end i Himmerland, så antallet i Vendsyssel af fæstegårde, der var landbrugsbedrifter, må være klart mindre end de 112.

Ifølge mageskiftet fra 1573, hvor oplysningerne flyder lidt rigeligere, synes der dog i Himmerland at være godt 100 fæstegårde, som var landbrugsbedrifter. Faktisk forekommer antallet af såkaldte fæstegårde og fæstede fiskeretigheder at være nærmest det samme i 1552 og 1573, idet der gerne var det samme antal fæstegårde i landsbyerne og navnesammenfald ved gårdene, når

de nævnes enkeltvis. Som allerede nævnt kan der endda ofte findes overensstemmelse mellem de enkelte fæstegårdes landgilde og fæsternes navne.

Vitskøl Klosters gods i Vendsyssel indgik ikke i mageskiftet mellem Frederik den 2. og Bjørn Andersen. Når der skal sammenlignes, må landgilden fra jordebogen fra 1552 derfor reduceres med landgilden fra Vendsyssel, som i korn er $5\frac{1}{2}$ ørte for rug, $21\frac{1}{4}$ ørte for byg og ingenting for havre, som slet ikke findes i landgilden fra Vendsyssel. Den reducerede landgilde fra 1552 bliver derved 165,8 ørte for rug (svarende til $207\frac{1}{4}$ tønner), $202\frac{1}{4}$ ørte (eller $303\frac{1}{4}$ tønner) for byg og 74,5 ørte (eller $186\frac{1}{4}$ tønner) for havre.⁹²

Da landgildens størrelse forblev stort set uforandret frem til 1792,⁹³ kan der ikke forventes den store forandring i landgilden i perioden fra 1552 til 1573. Idet kornskylden i 1573 udgjorde $204\frac{3}{4}$ tønner rug, 285 tønner byg og $191\frac{1}{2}$ tønner havre, var de ydede mængder rug og byg i den mellemliggende periode dalet med henholdsvis $2\frac{1}{2}$ tønner og $18\frac{3}{8}$ tønner, svarende til et fald på 1,2% for rug og 6,1% for byg. Samtidig var mængden af havre i landgilden steget med $5\frac{1}{4}$ tønner, svarende til en stigning på 2,8%. Det er således nogenlunde den samme kornskyld, og at den stort set var uændret, understøtter det allerede fremsatte synspunkt, at fæstegodset i Vesthimmerland også nærmest var det samme i 1552 og 1573.

Det er allerede påvist for godset Bjørnsholm, at i 1573 var landgilden af fæstegodset væsentlig større end bidraget fra hovedgården selv, dvs. gården og Livø. Da fæstegodset formindskedes fra tid til anden i årene efter Reformationen, kan det endog slutes, at tidligere i 1500-tallet må indtægterne af fæstegodset i endnu højere grad have overgået bidraget fra den hjemlige ladegård og Livø.

Hvis en formodning, om at den efterreformatoriske godsdrift har dybe rødder i middelalderens godsøkonomi, holder stik, ligger der formentlig en bevidst strategi bag tilgangen af naturalier til middelalderens Vitskøl Kloster. Klostersamfundet ønskede rimeligvis at være i besiddelse af en alsidig strøm af naturalier, altså at være selvforsynende, så med Limfjorden som bindeled har klosteret nok i Vendsyssel samlet et fæstegods, der skulle yde de produkter, som klosteret savnede i det himmerlandske fæstegods' landgilde.

I Vedsted Sogn og sydøst på mod Nørresundby har de fleste af Vitskøl Klosters fæstere ydet malt i landgilde, som klosteret inden mageskiftet i 1573 kunne anvende til ølbrygning. På klosteret kunne man dog formentlig også selv lave malt, for det berettes – ganske vist først i 1645 – som tidligere nævnt, at der i Axel Juuls bryggershus stod “en skorsten, en bagerovn item adskillige bryggerredskaber”. Deriblandt må have været en malkølle til tørring af spiret malt.

Fra Halsområdet leveres sild og ål til klosterets landgilde, som det ligeledes gøres i Hov, der ligger lidt nord for Hals ved Kattegats kyst. Men i Hov blev der desuden sydet salt, som også indgår i landgilden derfra. Saltet er det såkaldte tangsalt, for som der nævnes i Ålborghus Lens regnskab for foråret 1606-07, så betaler kongens fæstere "udi Hals Birk for deres landgilde af salt som de brænder af tang".⁹⁴ Vedsted, Fristrup, Rævhede og Kølvring ligger alle i Vedsted Sogn. Derfra indgik også tagrør i landgilden. En del af disse kan selvsagt være anvendt til stråtag, men som ovenfor beskrevet kunne tagrør også anvendes til udvinding af tangsalt, hvilket meget vel kan have været det primære anvendelsesformål.

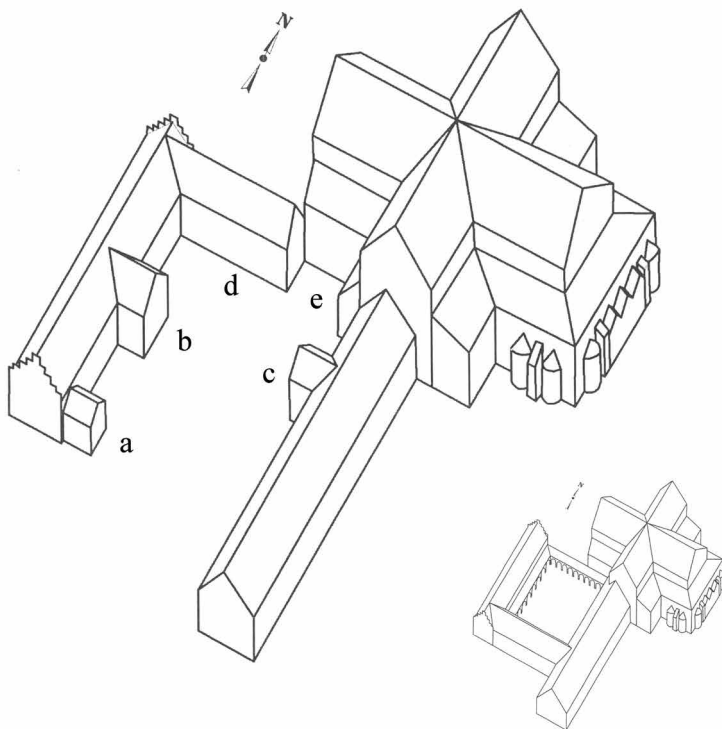
Kvægbrug indtager hverken en stor plads i mageskiftet fra 1573 eller i abbed Anders Andersens jordebog fra 1552. Når jordebogen oplyser, at i gode grødeår giver Livø bl.a. "2 td. smør, 2 td. oste, sure og søde", så stammer smørret og osten dog utvivlsomt fra kvægholdet eller 'fæmonet', som det dengang hed, på øen. I mageskiftet fra 1573 angives for flere af gårdene smørpersiller samt det omtrentlige antal læs enghø. Dette giver mulighed for at sammenholde smørydelsen med den til rådighed værende mængde enghø for de enkelte gårde. For langt de fleste af de smørydende gårde i 1573 var smørydelsen ikke højere end nogle få pund, men der var også nogle gårde med en smørydelse på ½ eller 1 tønne (idet 1 tønne smør = 18 pund). Det er dog kun Gunderupgård (Strandby Sogn), der yder en smørpersil på 1 tønne, og denne gård havde rådighed over 150 læs enghø. I gruppen af gårde, der ydede ½ tønne smør, havde Strandbygård (Strandby Sogn) adgang til over 160 læs enghø; to gårde i Rønbjerg (Ranum Sogn) og fire i Overlade (Overlade Sogn) rådede hver over 50 læs enghø; mens fire gårde i Sjørup (Munksjørup i Overlade Sogn) og to gårde i Østerfald (Overlade Sogn) hver kunne høste over 36 læs enghø. Dette tyder på, at i hvert fald gårdene med de højeste smørydelser generelt har haft en betydelig mængde enghø til rådighed for vinterfodringen af det malkekvæghold, der har leveret mælken til smørkærningen. De nævnte 'smørgårde' lå dengang alle nær store engarealer;⁹⁵ det gælder f.eks. det store, senere afvandede område ved Søndersø og Vilsted Sø, som nu er ved at blive genoprettet. Omvendt gælder ikke, at bare fordi en gård har haft et stort høslet, så har den også en stor smørydelse. F.eks. havde Vår (Farstrup Sogn) omtrent 200 læs enghø og blot 3 pund i smørydelse, mens Munkegården i Barmer (Sebber Sogn) havde ca. 100 læs enghø og slet ingen smørydelse.

Som allerede omtalt fik lensmanden Henrik Gyldenstjerne i klosterets egen ladegård opført et øksenhus, hvor de 2-3-årige stude blev opfedet inden forårsdrivningen til Tyskland. Det menes endog, at foderet blev suppleret med korn (havre eller byg) og således ikke blot bestod af halm eller hø.⁹⁶ Det er fristende at antage, at godsets fæstegårde med meget hø og lille eller ingen smørpersil

har opfedet staldøksne, idet recessen af 1547 gav adelen lov til at købe, sælge og opstalde okser, når de blev opdrættet på egen gård eller fæstegårde.⁹⁷ Der nævnes dog ingen oksepersiller i mageskiftet.

Sammenfatning

I det foranstående er omtalt en række nybygninger, tilbygninger og ombygninger i perioden 1536-1590, hvor Vitskøl Kloster blev omdannet til herregården Bjørnsholm. Så vidt muligt er de indtegnet på følgende skitse, der viser Bjørnsholm i år 1590 (figur 31).

Figur 31. Vitskøl Klosters centrale anlæg ombygget til herregården Bjørnsholm af 1590. Karnap fra 1574 (a), karnap fra 1577 (b), kvist fra før 1573 (c), hus opført omkring 1580 (d) og korsgangens to etager høje nordøstre hjørnefag (e). Den kvist, som Henrik Gyldenstjerne lod rejse op ad vestfløjen mellem 1563 og 1573, fandtes inde i den store karnap (b). Østfløjen er blevet smallere end på figur 3, idet den nu er toskibet i stedet for som tidligere treskibet. Indsat er klosterets centrale anlæg ved Reformationen. Digitaliseret af forfatterne, efter Hjerminde & Støttrup Jensen 2016.

Det første byggeri på Vitskøl Kloster efter Reformationen var nok at få skolen oprettet i 1539 eller i de nærmest følgende år derefter, mens den middelalderlige sydfløj med dens korsgang formentlig var det første af klosteret, som blev nedrevet. Den indbyggede korsgang i vestsiden af klosterets østfløj blev nedbrudt ikke længe efter Reformationen i 1536, og samme skæbne overgik sandsynligvis også resten af østfløjens vestside, dvs. trapperum og latrin. Det sidste er måske endda sket i forbindelse med nedrivningen af sydfløjen, som stødte op til den (figur 3). Herved opstod en smallere østfløj, hvor der op ad vestsiden blev rejst en grundmuret kvist (et trappetårn?). Den smalle østfløj blev stående som borggårdens østre fløj indtil ca. 1750, hvor den blev nedrevet.⁹⁸ Ved at nedbryde skillevæggen mellem det middelalderlige armarium og auditorium (og nedtage hvælvene) blev de slået sammen til et bryggers; om bryggerset blev indrettet inden 1590, er dog usikkert.

Vestre korsgang er nedrevet senest engang i Henrik Gyldenstiernes lensmandstid (1563-1573), men selve vestfløjen stod tilbage i borggården, og lensmanden tog bolig i denne. På vestfløjens midte ind mod gården lod han opføre en bindingsværkskvist, hvori der efter alt at dømme førte en vindeltrappe op til overetagen. Henrik Gyldenstjerne havde "sit eget værelse" i vestfløjen, ligesom der var en fruerstue i overetagens søndre ende.

Efter at Vitskøl Kloster blev en herregård, tog det fart med at ombygge den relativt nye vestfløj til en herskabsbolig, som den vedblev at være frem til midten af 1700-tallet. Som ved et herregårdsbyggeri blev der rejst udvendige trappetårne, idet Bjørn Andersen i 1574 lod bygge en karnap, hvor en vindeltrappe førte op til fruerstuen, og i 1577 – omkring Henrik Gyldenstiernes bindingsværkskvist – en stor karnap, hvor vindeltrappen bl.a. førte op til riddersalen. Inde i vestfløjen indrettedes et køkken i den søndre del af underetagens nordlige halvdel. Nord for køkkenet var der god plads til et bryggers, men om et sådan blev anlagt er uklart. I hele den nordlige halvdel af husets overetage, blev der indrettet en stor sal, som må være riddersalen.

I borggårdens nordvestre hjørne rejstes et toetages hus, hvor søndre facade og østre gavl var af bindingsværk. Nedre etage i huset fungerede formodentlig som et forråds- eller lagerrum, mens den øvre etage var indrettet til beboelse.

Den viden, der haves om det bindingsværkshus, som var søndre fløj i borggården og blev nedrevet mellem 1743 og 1757, er så sparsom, at det end ikke er til at sige, om det nåede at blive rejst inden 1590.

Klosterkirken fungerede i hele perioden 1536-1590 som stedets kirke, desuagtet den efterhånden var i forfald. Kirken fulgte ikke med som en del af herregården Bjørnsholm efter mageskiftet i 1573, endskønt den kaldtes for Bjørnsholm Kirke. Den vedblev med at være i kronens, dvs. kongens, eje, indtil den blev lagt øde i 1627-29.

I sin lensmandstid lod Henrik Gyldenstjerne bygge en oksestald. I 1575 og 1581 fik Bjørn Andersen rejst henholdsvis den store agerumslade og “det Lange Huus Porten gaar igienen”.⁹⁹ De tre bygninger dannede antageligvis en ny ladegård.

Med afsæt i det tidligere cistercienserkloster levede Vitskøl Kloster således videre efter Reformationen. I årene 1536-1563 fungerede det formelt som et kloster under en abbed, men fra 1563 var det bortforlenet, indtil det blev solgt til Bjørn Andersen i 1573, og herregården Bjørnsholm opstod.

Abbed Anders Andersens jordebog fra 1552 og mageskiftet på Vitskøl Kloster fra 1573 giver et glimrende indblik i, hvilken vidt forgrenet bedrift klosteret var. Det er påvist, at Vitskøl Kloster – efter 1573 herregården Bjørnsholm – op gennem 1500-tallet var organiseret som et fæstegårdssystem, hvor landgilden fra fæstegårdene langt oversteg udbyttet fra klosterets egen ladegård, som svarede til hovedgården på et gods. Livø ude i Limfjorden var Vitskøl Klosters enemærke, og øen må velsagtens betragtes som en del af klosterets egen ladegård, efter abbed Anders Andersen fik den bragt på fode. Det har formentlig ligget nært for at udnytte Livø, så det er ikke nødvendigvis et udslag af tendensen til at forøge hovedgårdenes størrelse, som først kulminerede i 1700-tallet.¹⁰⁰

Kornskylden fra fæstegodset, som bestod af rug, byg og havre, udgjorde den største del af landgilden. Fæstegodset i Vendsyssel afveg herfra, idet gårdene heroppe kun gav et beskedent bidrag til kornskylden og slet ikke ydede havre. Gårdene i Vedsted Sogn, Nørresundby og Lindholm leverede dog et kornprodukt til landgilden, nemlig malt til ølbrygning.

Smør var en stor landgildeydelse. Det var et kostbart produkt i forhold til, hvad det fyldte, idet én tønne smør i værdi svarede til tolv tønder hårdt korn.¹⁰¹ Det var ikke alle fæstebønder, som ydede smør, men der har været køer på de fleste af gårdene, for det er køer, som har leveret mælk til smørkærning. Enkelte fæstegårde havde endog ganske store besætninger af malkekvæg, som leverede smør i tøndemål. Også på Livø, som ikke var en fæstegård, har der været holdt malkekvæg.

Henrik Gyldenstjerne fik i sin lensmandstid (1563-1573) rejst et øksenhus, dvs. en stald, hvor der blev opfedet staldøksne. Der har altså været staldstude på klosterets egen ladegård. På nogle få af fæstegårdene var der store mængder kvægfoder til rådighed i form af høslæt, selvom deres smørydelse var beskeden eller ikke-eksisterende, hvilket taler for, at der i hvert fald på nogle af fæstegårdene tilsyneladende blev holdt slagtekvæg, måske endda i form af staldøksne. Der nævnes dog ingensteds oksepersiller.

Skovsvin var svin, der gik ude – måske i skoven – en del af året og søgte føde. Skovsvin-persillen til Vitskøl Kloster (senere vel også Bjørnsholm) var en fast årlig ydelse, som almindeligvis bestod af ét skovsvin, sjældnere et halvt

eller to. Oldengæld eller svinolden blev kun ydet, når det var oldenår, så den regnedes som en uvis indtægt. Egelunden Strandbyris (Strandby Sogn) blev i jordebogen fra 1552 og igen i mageskiftet fra 1573 anslået til at kunne bære 40 svin på olden. I Hornsskov (Farstrup Sogn) gik der i 1551 100 skovsvin (ud over bondens 22), mens Hornsskov og Vår Lund tæt derved i 1573 tilsammen blev takseret til 400 skovsvin. Rottrup Skov (Ulsted Sogn) og Livø, der begge tilhørte klosteret som enemærker, var i 1573 god for henholdsvis 150 og 100 oldensvin. I praksis blev den reelle svinolden ydet som en andel af den vurderede basis, typisk et sted imellem en tiendedel og en sjettedel heraf.¹⁰² Som nævnt fik klosteret i oldenår af skoven i Hals Sogn ½ skovsvin af hver bolsmand og 1 svin af hver gårdmand.

Saltet sild og ål indgik også i landgilden for Vitskøl Kloster. Fiskeriet fra Hals-området (Hals Sogn og Birk), der udgjorde hovedparten af fiskeriet, fulgte ikke med over til Bjørnsholm ved mageskiftet i 1573. Det må i øvrigt siges at være usædvanligt for et fæstegodssystem, at fisk i så stort et omfang indgår i landgilden, men heraf ses nok den tidligere tilknytning til klosteret, hvor der blev drevet et omfattende fiskeri.

Før Reformationen besad Vitskøl Kloster fra Risgårde Bredning til Langeraks udløb i Kattegat flere store fæstegårde, hvis jorder strakte sig ned til Limfjordens bred. Det vidner om, at der blev drevet et omfattende fiskeri på fjorden. Selvom Vitskøl Kloster efter Reformationen afhændede en del fiskerettigheder, så var der dog endnu et rigt fiskeri tilbage, da abbed Anders' jordebog blev affattet i 1552. Fiskefangsten blev mere end halveret i 1573 ved mageskiftet mellem kong Frederik den 2. og rigsråd Bjørn Andersen, hvor Vitskøl Klosters vendsysselske gods blev udskilt fra klosteret, der herefter levede videre med det resterende fæstegods som herregården Bjørnsholm. Bjørnsholm mistede ved mageskiftet ligeledes landgilden af tangsalt og rørskær.

Man kan anse den arbejdssevne, som var til stede på en fæstegård, som en naturlig del af en naturalieøkonomi, hvorfor en vis grad af hoveri var at forvente. Hoveriet eller dagsgerningen på Vitskøl Kloster var imidlertid af ret beskedent omfang, idet klosterets (og senere Bjørnsholms) egen ladegård var af en størrelse, der blot svarede til en velvoksen fæstegård. I løbet af 1500-tallet var der tilsyneladende også påbegyndt en afløsning af hoveriet med en pengeafgift. Da pengeafgiften ikke var særlig høj, antyder det ligeledes, at hoveriet har været af mindre omfang.

Der indgik desuden småredsel i landgilden i form af lam, får, gæs eller høns. I Vendsyssel synes småredselens lam og får dog at være blevet afløst af en afgift i penge, og fra Slet Herred blev der ikke ydet småredsel.

Hestegæsteri var udbredt, men i Ranum og nogle steder i Vendsyssel var den tilsyneladende afløst af et pengebeløb. Klosteret modtog også 'engpenge',

Figur 32. Kort med lokaliteter nævnt i teksten. Åben cirkel betegner usikker stedbestemmelse. Kortet er udført af Lars Agersnap Larsen, Viborg Museum 2021.

der var en afgift for høhøst eller afgræsning i engene. Gadehusmændene, der godt kunne være kvinder, var pålagt en afgift for gadehusene. Den kunne være i naturalier, men almindeligvis betalte en gadehusmand 1 β grot.

Inden for både bygnings- og landbrugshistorien betragter vi traditionelt tingene adskilt i kasser med forskellige periodiske og typologiske betegnelser, såsom ‘middelalder’ og ‘efter-reformatorisk/tidlig moderne tid’, ‘sengotisk’ og ‘ungrenæssance’, og ‘klostre’ og ‘herregårde’. Men i virkelighedens verden befinder man sig ofte i en overgangsfase fra én periode eller kategori til en anden. Historisk set gælder dette måske ikke mindst i 1500-tallet, hvor de fleste af Danmarks mange, gods bærende herreklostre blev omdannet til (ofte adelige) herregårde. Vitskøl Kloster er et godt eksempel på dette. I nærværende artikel har vi forsøgt at belyse denne overgangsfase med en grundig gennemgang af dels de bygningshistoriske, dels de godsøkonomiske vidnesbyrd fra Vitskøls Klosters vej til herregården Bjørnsholm. Hermed er der forhåbentlig skabt et udgangspunkt for videre, sammenlignende analyser med andre, samtidige herregårde og godser, hvor det f.eks. kunne være interessant at undersøge nærmere, i hvilket omfang andre forhenværende klostre gennemgik tilsvarende ombygninger og godsomlægninger, samt om dette var et særligt kendetegn for omdannede, eller om ændringerne blot afspejler, hvad der skete generelt på adelige herregårde og jordegodser i perioden.

Litteratur og kilder

- Bech Andersen, Bernt & Poul Enemark, 2020: "stud – dyr". I: *Den Store Danske*, https://denstoredanske.lex.dk/stud_-_dyr (set 2020-12-20).
- Dam, Peder, 2010: *Det øvrige vi nyde. Studier af landgilde og landbrugsproduktion i Danmark i 1600-tallet*. Landbohistorisk Selskab. Auning.
- Danske Kancelliregistranter 1535-1550*. Udg. Kr. Erslev & W. Møllerup. Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1881-82. København.
- Danske Magazin* 1. rk. I. Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie, 1745. København.
- Drechsel, C.F., 1890: *Oversigt over vore Saltvandsfiskerier i Nordsøen og Farvandene indenfor Skagen*. Indenrigsministeriet. København. Reprografisk genoptryk. Dansk Fiskerimuseum, 1988.
- Enemark, Poul, 2003: *Dansk Oksehandel 1450-1550. Fra efterårsmarkeder til forårsdrivning*. Århus Universitetsforlag. Århus.
- Frandsen, Karl-Erik, 1988: "Det danske landbrugs historie 1537-ca. 1720." I: *Det danske landbrugs historie* 1, red. Claus Bjørn m.fl. Landbohistorisk Selskab. København.
- Hjermind, Jesper, Karsten Lyngsø & Hugo Støttrup Jensen, 2013: "Bindingsværk i Bjørnsholms borggård." I: *Årbog/Vesthimmerlands Museum* 2013, s. 45-61.
- Hjermind, Jesper & Hugo Støttrup Jensen, 2013: "Vitskøl Kloster. Den middelalderlige bygningshistorie." Jysk Arkæologisk Selskab/Viborg Museum & Vesthimmerlands Museum. Højbjerg.
- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig, 2015: "Esrum Klosters nedlæggelse." I: *Esrum Klosters storhed og fald*, red. J.A. Jørgensen & B. Thomsen. Esrum Kloster, Esrum, s. 11-37.
- Jakobsen, Johnny Grandjean Gøgsig & Morten Søvsø, 2017: "Vitskøl Kloster: Lærdomscentrum i Vesthimmerland." I: *Trap Danmark* (6. udg.) VI. Trap Danmark A/S og Gads Forlag. Hørsholm, s. 144-145.
- Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold, 1561-1565 og 1571-1575*. Udg. L. Laursen. Rigsarkivet og C.A. Reitzel. København. 1885 og 1898.
- Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark, fra Reformationen til Nutiden*, I (1535-1648). Udg. L. Laursen. Rigsarkivet og C.A. Reitzel. København. 1892.
- Krongaard Kristensen, Hans, 2013: *Klostre i det middelalderlige Danmark*. Jysk Arkæologisk Selskab. Højbjerg.
- Krongaard Kristensen, Hans & Jens Velle, 1999: "Teknik." I: *Dagligliv i Danmarks middelalder. En arkæologisk kulturhistorie*, red. Else Roesdahl. Gyldendal, København, s. 206-237.

- Løffler, J.B., 1900: *Ruinerne af Vitskøl Klosterkirke*. C.A. Reitzel. København.
- Nielsen, Karl, 1980: "Om Vitskøl kloster." I: *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1980, s. 9-62.
- Petresch Christensen, Chr., 1923: "Abbed Anders Andersen og Vitskøl Klosters Jordebog af 1552." I: *Fra Himmerland og Kjær Herred* 1921-23, s. 191-222. (Webadgang: <http://www.histsamf.dk/fra-himmerland-og-kjaer-herred/1921-23.pdf>).
- Porskrog Rasmussen, Carsten, 1996: "Godssystemer i Sønderjylland fra 1500-til 1700-tallet." I: *Bol og By. Landbohistorisk Tidsskrift* 1996:2, s. 38-61. (Webadgang: <https://tidsskrift.dk/bola/article/view/106298/155295>)
- Porskrog Rasmussen, Carsten, 2009: "Gård og gods." I: *Herregården 1: Gods og samfund*, red. John Erichsen & Mikkel Venborg Pedersen. Nationalmuseet. København, s. 163-240.
- Rørdam, Holger Fr., 1868-69: *Kjøbenhavns Universitets Historie* 1. Den Danske Historiske Forening. København.
- Rørdam, Holger Fr., 1869-71: "Uddrag af Præsten Christiern Nielsen Juels Aarbog." I: *Kirkehistoriske Samlinger* VII, s. 342-377.
- Støttrup Jensen, Hugo, 2014: "Vitskøl Klosters vestfløj efter Reformationen." I: *Årbog/Vesthimmerlands Museum* 2014, s. 49-78.
- Støttrup Jensen, Hugo (2021): Kirkeforholdene på Vitskøl Kloster efter Reformationen. In prep.
- Tegnelser over alle lande fra 1536*. Udg. i *Danske Magazin* 3. rk. VI:1, 1860, s. 28-82.
- Trap, J.P.: *Danmark* (5. udg.) VI:3. G.E.C. Gads Forlag. København. 1961.
- Trap Danmark* (6. udg.) VI. Vesthimmerlands Kommune. Trap Danmark A/S og Gads Forlag. Hørsholm. 2017.
- Vellev, Jens, 1996: *Saltproduktion på Læsø, i Danmark og i Europa*. Hikuin. Viborg.
- Videbæk, Jens, 1952/1970: "Øksnehandel." I: *Håndbog for Danske Lokalhistorikere*, red. Johan Hvidtfeldt. Dansk Historisk Fællesforening. København. 1952, 517-518. (Fotografisk genoptryk. Viborg. 1970).

Upubliceret:

- Hjermind, Jesper, 2013: *Beretning for de arkæologiske undersøgelser ved Vitskøl Kloster; Overlade sogn, Aars herred, Ålborg amt* (R.A.S., nr. 085/83).

Arkivalier

Antikvarisk-Topografisk Arkiv, Nationalmuseet

Beretningsarkivet:

- Supplementer og Oplysninger til Tegningernes Forstaaelse*. Flemming Lassen og Ole Wanscher, København 1927, s. 1-6.

Museumshistorisk arkiv:

J.B. Løfflers notesbog III, 1898. Arkivplacering: III 96.

Tegningsarkivet:

Bjørnsholm, Plan af 1. Stokværk. b) Bjørnsholm, Plan af 2. Stokværk. c) Østfløjen, facader og snit, Bjørnsholm. Opmålingstegninger af Bjørnholms tre fløje. Opmålt af Mogens Lassen, Flemming Lassen, Peter Koch og Ole Wanscher. Tegnet af F. Lassen og Ole Wanscher 1924-26.

Opmaaling af sydligste Ende af Riddersalens Østvæg. C.M. Smidt 1927.

Vitskøl. Rester af korsgangen fremdragne i 1939 og opmaalte. C.M. Smidt. Indtegnede paa Flemming Lassens opmaalingsplan af klosteret.

Det Kongelige Bibliotek, Center for Manuskripter og Boghistorie

Testrup, Christen (1732-61): *Rinds Herreds Krønike*, bd. 1. Ny kgl. Saml. 756c kvart.

Rigsarkivet, København

Besigtelse på Vitskøl Kloster, 1573. Arkivskaber: Danske Kancelli. Arkivserie: Besigtelse og andre indlæg. Periode: 1572-1660. Webadgang via daisy.

Pantebrev på Vitskøl Kloster, 1563. Arkivskaber: Danske Kancelli. Arkivserie: Pantebog litr. A (nr.1). Periode 1563-82.

Situationsplan af Hovedgaarden Bjørnsholm med nærmeste omgivelser. Kortnummer: 289. Arkivskaber: Landbrugsmin. 2. Kontor. Arkivserie: Skov- og Landbokort 1779-1899. Nr.: 7 (284 Jylland Ålborg Matrikelkort mv. Åby – 331 Jylland Ålborg Matrikelkort mv. Vindblæs).

Rigsarkivet, Viborg

Bjørnsholm, 17. juli 1743. Peter D. Bruuns privatarkiv. Arkivskaber: Bruun, Peter Daniel. Arkivserie: Embedspapirer 1845-1857. Nr.: PR sp 0246-0285.

Extraordinaires Avertissement, no. 93, 1757. Documenter og papiere afgangn Math. Lassons Sterfboe vedkommende, og Rødslet fogedregnskaber. Arkivskaber: Ålborghus-Åstrup-Børghlum-Sejlstrup amter og Ålborg Stiftamt. Arkivserie: Skifteforretninger med bilag 1714-1792. Nr.: 461 og 462.

Indberetning fra 1647 om lensgårde, herregårde, adelige begravelser m.m. Arkivskaber: Viborg Stift. Arkivserie: Slet provsti 1647-1792. Nr.: 212.

Pergament nr. 237. Arkivskaber: Pergamentsamlingen. Arkivserie: Rettertingsdom, hvorved Mikkell Nielsen til Kyø. Periode: 1545-1545.

Sag nr. 8 under retsdag 15.09.1669. Arkivskaber: Viborg Landsting. Arkivserie: Kopier af protokollerede Breve Periode: 1665-1758. Nr.: 636.

Skøde, Bjørnsholm 1689 (Bog nr. 40, s. 24b-25b, skøde 15). Arkivskaber: Viborg Landsting. Arkivserie: Skøde- og panteprotokol. Periode 1689-1690. Tingsvidne af 26.08.1645 over Axel Juels kapel. Aars Herreds Tingbog 1643-45. Arkivskaber: Års Herredsfoged. Arkivserie: Justitsprotokol 1630-82. Nr.: 12.

Slots- og Kulturstyrelsens arkiv

a) *Plan af afrenset vestfacade*. b) *Foto 1.07*. c) *Foto 1.36*. d) *Foto 2.02*. e) *Foto 2.34*. Fotografisk Registrering af vestfløj. Vitskøl Kloster, 1988. Ved Erik Haubo Christensen, Erik Einar Holms Tegnestue.

Summary

During a large restoration in 1982-1996 of Vitskøl Abbey, situated in Vesthimmerland 11 km south of Løgstør, significant observations were made about the medieval monastery and its post-medieval changes. The archaeological material is supplemented with a large written source material, which allows a quite detailed building-historical review of the transformation from monastery to manor that took place through demolition and conversion of the ranges, as well as new additions to the existing complex. The financial circumstances in the period of transition following the Reformation is particularly unravelled by an extant act concerning an exchange of real estate ('mageskifte') of the former abbey between King Frederik 2nd and the nobleman Bjørn Andersen in 1573. A full transcription of the act is provided as an appendix. Also the economic change from abbey to manor is analysed by comparing the rich information about the landed estate, predominantly made up by tenants, as it is listed in the act of the exchange from 1573 with a roll made by Abbot Anders of Vitskøl in 1552. In this way, the complex economy of Vitskøl Abbey is accounted for during its time of transition, which at least partially must reflect the manorial conditions of the late medieval abbey as well.

Forfatterpræsentation

Jesper Hjermind. Født 1956. Uddannet som middelalderarkæolog og ansat som museumsinspektør ved Viborg Museum. Har skrevet en række bøger og stået for formidlingsinitiativer, hovedsageligt med afsæt i Viborg og Viborgegnens arkæologi, kultur- og lokalhistorie.

Hugo Støttrup Jensen, cand. scient. Født 1942. Har skrevet artikler om kalkmalerier, kirker og klostre, og sammen med Jesper Hjermind en bog om Vitskøl Kloster, som også nogle af artiklerne omhandler.

Noter

- 1 Artiklen er udgivet i en tysk version i det danske borgforskerforum “Magt, Borg og Landskabs” skriftserie “Castle of the North III”, 2020. Det har været forfatternes ønske, at få denne artikel udgivet på dansk. Artiklen er tilføjet en redegørelse for de driftsmæssige forhold på Vitskøl Kloster/Bjørnsholm 1536-1590 og en transskription af et mageskifte fra 1573, hvor Vitskøl Kloster overgår til Bjørn Andersen.
- 2 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, passim.
- 3 Porskrog Rasmussen 1996, s. 39
- 4 Mageskiftet er blevet transskriberet med denne udgivelse for øje og gengivet i appendikset. Abbed Anders Andersen og Vitskøl Klosters Jordebog af 1552 er udgivet i 1923 af Chr. Petresch Christensen.
- 5 *Danske Kancelliregistranter 1535-1550*, s. 68.
- 6 Om eksempelvis det ligeledes cisterciensiske Esrum Klosters gradvise nedlæggelse og omdannelse til kongelig ladegård i årene 1514-1560, se Jakobsen 2015.
- 7 Krongaard Kristensen 2013, 439 ff.
- 8 *Danske Kancelliregistranter 1535-1550*, s. 55.
- 9 Pantebrev på Vitskøl Kloster, 1563, s. 18 b; *Kancelliets Brevbøger 1561-1565*, s. 292 f.
- 10 *Kancelliets Brevbøger 1571-1575*, s. 305 f.
- 11 *Kronens Skøder*, s. 140 f.
- 12 *Kronens Skøder*, s. 140 f.
- 13 Løffler 1900.
- 14 *Supplementer og Oplysninger til Tegningernes Forstaaelse*, 1927.
- 15 Hjermind & Støttrup Jensen 2016.
- 16 Hjermind, Lyngsie & Støttrup Jensen 2013, s. 56 f.; Støttrup Jensen 2014.
- 17 Den følgende beskrivelse af Vitskøl Klosters centrale anlæg, samt indre og ydre gård bygger på Hjermind & Støttrup Jensen 2016.
- 18 Der findes ingen beretninger om, at klosterkirken blev ombygget i årene 1536-1573. Den var i brug i knap 100 år efter Reformationen, endskønt den efterhånden var i forfald. Den lagdes øde i 1627-29. Jakobsen & Søvsø 2017.
- 19 I gavlen sidder et sengotisk, fladbuget vindue, enkeltfalset både indadtil og udadtil. Et sådant vindue er næppe ældre end midten af 1400-tallet. Se også fig. 22.
- 20 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 163 f.
- 21 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 164 f.
- 22 *Besigtelse på Vitskøl Kloster, 1573* (herefter: *Besigtelse*), s. iii; her og efterfølgende, se appendiks.

- 23 *Besigtelse*, s. iii.
- 24 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 116 f.
- 25 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 155.
- 26 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 112 f. og 125 f.
- 27 Bjørnsholm var omkring 1647 en dobbeltgård, idet der var to herskaber. "På den ene halvpart bor ærlig og velbyrdig mand Axel Juul. Den anden halvpart besidder ærlig og velbyrdig frue, fru Elsebe Ulfeld salig [afdøde] Jesper Friis's." (*Indberetning fra 1647 om lensgårde, herregårde, adelige begravelser m.m.*).
- 28 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 116 og 130.
- 29 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 128 ff.
- 30 Jf. note ovenfor. Det benyttede tingsvidne viser, at Axel Juel ejede den nordlige halvdel af østfløjen og Elsebe Ulfeld den sydlige halvdel.
- 31 *Besigtelse*, s. iii.
- 32 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, 141 f.
- 33 Rørdam 1869-71, s. 365.
- 34 Rørdam 1869-71, s. 370.
- 35 *J.B. Løfflers notesbog III*, 1898, s. 40.
- 36 " betegner en dansk tomme, som efter 1835-mål var 2,62 cm.
- 37 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, 141 f.
- 38 Rørdam 1868-69, s. 52.
- 39 *Kancelliets Brevbøger 1561-65*, s. 292.
- 40 *Sag nr. 8 under retsdag 15.09.1669*. Synet i vestfløjens underetage forløber som i overetagen fra syd mod nord. Først ser synsmændene på underetagens søndre halvdel, hvorefter de går op på loftet (de er jo nået frem til trappen) inden de igen fortsætter i underetagens nordlige halvdel.
- 41 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 148.
- 42 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 144.
- 43 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 148.
- 44 *Besigtelse*, s. iii f.
- 45 Kalkspringere er kalkkorn i den færdigbrændte teglsten. Kalkspringere kan forårsage frostsprængninger i teglstenen, hvis den er anbragt et sted, hvor kalkkornene kan opsuge fugt.
- 46 Efter en fødsel døde Henrik Gyldenstiernes kun 18 år gamle hustru på Vitskøl Kloster knap tre måneder efter, at han 3. august 1563 var kommet "til Wiskield Closter med kon. *Maiestætts breff paa for^{ne} Closter*" (*Rørdam 1869-71*, s. 354 f). Af dette tør man slutte, at fruerstuen blev indrettet, da klosteret var lenssæde.
- 47 Beskrivelsen af huset bygger på Hjermind, Lyngsie & Støttrup Jensen 2013, s. 50 ff.

- 48 Akantusblade på en lodret opadgående stængel kaldes en akantusmontant.
- 49 Rørdam 1869-71.
- 50 Huset kan strengt taget godt være bygget i 1574 eller 1578, da blade i Christiern Nielsen Juels håndskrift mangler for disse år.
- 51 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 150.
- 52 Hjermind, Lyngsie & Støttrup Jensen 2013, s. 23, Felt U.
- 53 *Bjørnsholm, 17. juli 1743*. Rigsarkivet, Viborg.
- 54 *Extraordinaires Avertissement no. 93, 1757*. Rigsarkivet, Viborg.
- 55 Testrup 1732-61, s. 177.
- 56 Når laden siges at stå mod vest i ladegården, så er det fordi, at der i Christian Nielsen Juels årbog menes klosterets ladegård, nemlig den ydre gård, der befandt sig sydvest for den indre gård.
- 57 Rørdam 1869-71, s. 367.
- 58 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 165 f.
- 59 *Besigtelse*, s. iv.
- 60 *Besigtelse*, s. iv.
- 61 Rørdam 1869-71, s. 349.
- 62 Petresch Christensen 1923, s. 222.
- 63 Petresch Christensen 1923, s. 222. Jordebogen udtrykker sig ikke klart, så Petresch Christensen misforstår og tror, at møllen ligger på Livø.
- 64 Et enemærke er et sammenhængende større stykke jord, der har en enkelt ejer, så det står uden for landsbyfællesskabet.
- 65 Hjermind & Støttrup Jensen 2016, s. 21.
- 66 Trap 1961, s. 1070 og 1248.
- 67 Lundbæk blev i 1568 flyttet til sin nuværende beliggenhed.
- 68 Pergament nr. 237.
- 69 Nielsen 1980, s. 41 ff.
- 70 *Besigtelse*, s. iv.
- 71 Bech Andersen & Enemark 2020; Videbæk 1970, s. 517 f.; Porskrog Rasmussen 1996, s. 50.
- 72 For rug er 1 pund = 15 skæpper = 10 skæpper + 5 skæpper = 1 ørte + ½ ørte = 1½ ørte. For byg er 1 pund = 15 skæpper = 12 skæpper + 3 skæpper = 1 ørte byg + ¼ ørte byg = 1¼ ørte. For havre er 1 pund = 30 skæpper = 20 skæpper + 10 skæpper = 1 ørte + ½ ørte = 1½ ørte.
- 73 Da 1 ørte rug er på 10 skæpper rug = 8 skæpper rug + 2 skæpper rug, og da mageskiftets korntønne er på 8 skæpper, så er 1 ørte rug = 1 tønne 2 skæpper rug. Ligeledes er 1 ørte byg = 12 skæpper byg = 8 skæpper byg + 4 skæpper byg = 1½ tønne byg, og 1 ørte havre = 20 skæpper havre = 2×8 skæpper havre + 4 skæpper havre = 2½ tønner havre.

- 74 Trap 1961, s. 217.
- 75 *Besigtelse*, s. iii.
- 76 Da en læst af rug eller byg i mageskiftet opgives til at være 24 tønner (dvs. $\frac{1}{2}$ læst = 12 tønner) er udsæden af rug 2 læster 12 tønner + 30 tønner = 3 læster 18 tønner = $3\frac{1}{2}$ læst 6 tønner = $3\frac{1}{2}$ læst 3 pund. Udsæden i byg er $1\frac{1}{2}$ læst $5\frac{1}{2}$ tønner + 20 tønner = $1\frac{1}{2}$ læst + 24 tønner + $\frac{1}{2}$ tønne = $2\frac{1}{2}$ læst $1\frac{1}{2}$ tønne.
- 77 Petresch Christensen 1923, s. 222.
- 78 Vellev 1996, s. 13; Krongaard Kristensen og Vellev 1999, s. 235.
- 79 β benyttes som tegn for skilling.
- 80 Petresch Christensen 1923, s. 221.
- 81 En bolsmand havde en mindre gård end en gårdmand, men dog mere end en husmand med jord.
- 82 Skoven ved Hals var et enemærke. *Danske Magazin* 1. rk. I, s. 152.
- 83 Nielsen 1980, s. 48 f. Dette var Skagens første fyr, som Frederik den 2. påbød at opsætte.
- 84 Så er 18 pund nemlig $18 \text{ pund} \times 15 \text{ skæpper pr. pund} = 270 \text{ skæpper}$. Når der regnes med den tønne, hvor der går 8 skæpper pr. tønne, dvs. 16 skæpper pr. pund, så er $270 \text{ skæpper} = 270 \text{ skæpper} / 8 \text{ skæpper pr. tønne} = 33,75 \text{ tønner} = 33\frac{3}{4} \text{ tønner} = 33\frac{1}{2} \text{ tønner} + \frac{1}{4} \text{ tønne} = 33\frac{1}{2} \text{ tønner} 2 \text{ skæpper}$, da $\frac{1}{4}$ tønne er 2 skæpper.
- 85 *Besigtelse*, s. v.
- 86 Pantebrev på Vitskøl Kloster, 1563, s. 19 f.
- 87 *Danske Magazin* 1. rk. I, s. 152.
- 88 Skøde, Bjørnsholm 1689, s. 24b.
- 89 Trap 2017, s. 40. Se også note 63.
- 90 Se note 84.
- 91 Trap 2017, s. 40.
- 92 Der anvendes det tøndemål, som kendes fra mageskiftet fra 1573, hvor der går otte skæpper på tonden.
- 93 Porskrog Rasmussen 2009, s. 168.
- 94 Vellev 1996, s. 10; Krongaard Kristensen og Vellev 1999, s. 234.
- 95 Dam 2010, s. 184.
- 96 Enemark 2003, s. 295 ff.
- 97 Dam 2010, s. 189.
- 98 Hjermind, Lyngsie & Støttrup Jensen 2013, s. 57 f.
- 99 En 'agerumslade' er en ladebygning med normalt køregang i den ene side og porte i gavlene ud for køregangen.
- 100 Porskrog Rasmussen 2009, s. 39.

101 Frandsen 1988, s. 18.

102 Dam 2010, s. 197.

Appendiks

**Transskription af mageskiftet: Besigtelse paa Wedskildt Closter
och tillegginde gotz Biørn Andersen fick till Magskiffte for hans
gotz j Siellanndt Aar 1573**

eller kort

Besigtelse på Vitskøl Kloster, 1573

**Originalen findes på Rigsarkivet under Arkivskaber:
Danske Kancelli, Arkivserie: Besigtelse og andre indlæg og Periode:
1572-1660. Arkivalier online: 112-129.**

Det er for læseværdighedens skyld skrevet på nudansk dog med bibeholdelse af nogle få ældre ord.¹

1 F.eks. er navnene Søffren/Søffrin og Pouill gengivet som Søren og Poul. Fornavnets Mads skrives til stadighed i mageskiftet som Mats eller Matz, hvorfor disse former beholdes. Navnet Laurits/Lauritz/Laurids/Lauridz gengives med en enkelt undtagelse i kortformen Lass, så Las benyttes. I efternavnet benyttes Laurits/Lauritz/Laurids/Lauridz, som de er stavet. I fornavne, der yderst sjældent eller slet ikke benyttes i dag, følges gerne stavemåden. Desuden er forkortelser hævet.

**Besigtelse på Vitskøl Kloster og
tilliggende gods Bjørn Andersen fik til mageskifte for
hans gods i Sjælland**

År 1573

Vi efterskrevne Jens Kaas til Vorgård [Bælum Sogn] og Niels Jonsen til Torstedlund [Årestrup Sogn] gør alle vitterligt, At vi har fanget Kongelig Majestæts vor allernådigste herres strenge befaling, lydende at vi med det allerførste skulle begive os til Vitskøl Kloster [Wiidtskiild Clostir], og der grandgivelig grandske og forfare forskrevne kloster, og det tilliggende gods's tiende, landgilde, herlighed, rente og rettighed, og siden ligne og lægge samme gods imod det gods Biørn Andersens højbemeldte Kongelig Majestæt udi Sjælland udlagt har, og at vi endelig skulle udlægge ham forskrevne kloster med så meget af det tilliggende gods undtagen Hals Birk, som hans gods kan sig der imod forslå, Efter som højbemeldte Kongelig Majestæts befaling udi sig selv fast videre forklarer, Da efterdi højbemeldte Kongelig Majestæts befaling lyder såvel på ærlig og velbyrdig Axel Gyldenstjerne til Thim [Tim Sogn] og Jørgen Skram til Tjele [Tjele Sogn], som på os, og de udi andet Kongelig Majestæts ærinde ere forhindrede, har Biørn Andersen tilbudt udi deres sted ærlig og velbyrdig Niels Mikkelsen [Tornekrannds] til Kyø [Farstrup Sogn] udi forskrevne Axel Gyldenstiernes sted, og ærlig og velbyrdig Vincents Rosenkrantz til Gundersted [Gundersted Sogn] udi Jørgen Skrams sted, og har os forsamlet udi forskrevne Vitskøl den femte september, anno domini 1573, og forskrevne klostres ejendom beskrevet, beset og forfaret, sammeledes [ligeledes] har vi og vurderet bygningen, og overvejet hvis avl og bygning til kloster bruges kan efter som ladegårds-

fogeden for os ved sin ed vundet [vidnet] har, og os har rettest kunne synes, som her efter følger, kan sås til forskevne Vitskøl Kloster 2 læster og 12 tønner rug, 1½ læst og 5½ tønne byg, regnende 24 tønner udi læsten, 60 tønner havre, 4 tønner boghvede, enghø 100 og 20 læs kærhø foruden border [i betydningen borter/yderste kanter]. Item ligger udi Limfjord den for klosteret *een øe* [enø]² kaldes Liiff [Livø], kan sås 20 tønner byg, 30 tønner rug, enghø 100 læs. Item skov til 100 svin, og der er den bedste fædrift.

Forskrevne klostrets bygning, Da findes der inde i borggården som nu kaldes, et gammelt, langt muret søvnhus [østfløjen] som oven på er aldeles ufærdigt og taglamt [dvs. at taget er forfaldent], med en gammel forfalden kvist der til muret af grund [grundmur], som og er taglam. Item et andet hus muret af grund, som ærlig og velbyrdig Henrick Gyldenstjerne [lensmanden på stedet] har sit eget værelse på, og er det vel ved magt [dvs. i god stand], Og har forskrevne Henrick Gyldenstjerne ladet der til bygge en kvist mellem stolper [dvs. af bindingsværk] af nyt, forskrevne hus er tækket med tegl, End findes uden den inderste port, et lidet stakket stykke muret hus fem jyske alen [3,8 m] højt på muren, som er tækket med strå.

Summa gårdens avl og Liv(ø)

Rug	3½ læst	3 pund ³
Byg	2½ læst	1½ tønne
Havre	60 tønner	
Boghvede	4 tønner	
Engh	200 og 20 læs	

2 Enø betyder, at øen er et enemærke. Den ejes alene af klosteret.

3 For hårdt korn, dvs. rug og byg er 1 pund = 2 tønner.

Item der hos et andet gammelt træhus, er havreloft oven på, dernæst et godt bryggers muret imellem stolper, siden en stald, en liden smedje, og et gammelt stegers, Disse forskrevne huse er muret mellem stolper og tækket med sten.

Udi ladegården uden både [begge] portene, findes en gammel gæstestald, Item 4 gamle længer, som en part er støttet, og et smalt øksenhus [oksestald], som Henrick har ladet bygge, og er jordgravet. Al forskrevne klosters bygning har vi vurderet for et tusinde daler.

Her foruden findes en gammel klosterkirke, som forskrevne Henrick Gyldenstjerne udi år har ladet halvparten af hovedkirken tække med nye vingesten⁴ og den anden halvpart med udskuddene er aldeles taglam, og en part tækket med halm, Og er samme kirke en sognekirke, som både klosteret og bønderne søge til, og har Jus patronatus der af, og af Strandby og Malle Sogn altid her til fuld [faldet?] og været til klosteret, hvorledes Kongelig Majestæt det her over have vil der om, stille vi til Kongelig Majestæt selv.

Item findes ved klosteret to vandmøller som gå af en strøm og er indskrevet udi jordebogen, hvilken Jordebog Henrich Gyldestjerne med egen hånd har underskrevet lydende at de [dvs. Inder Mølle og Yder mølle] maler klosterets

Summa lateris

Bygningerne vurderes for et tusinde daler
End Jus patronatus til kirken udi birket

4 Den middelalderlige munke-nonne-tegl fortrænges af vingeteglen.

[v]

malen, og holdes folk udi af klosteret, og er ikke sat for nogen vis [bestemt] rente, dog synes os så, At dersom samme to møller ikke maler sit for klosteret, og lå hver for sig, og havde god søgning kunne de vel hver give 1½ læst mel.

Och findes for then øffuerste mølle åle kister, men hvad det ålefiskeri, eller andet fiskeri til klosteret og klosterets gods udi birket⁵ og Slet Herred enten salt eller ferskt belanger, kunne vi ikke grandske eller vurdere efterdi [effthar thij] sligt fiskeri er uvis, og vi ikke kunne vide hvad der årligt fanges udi, ikke heller hvad omkoster der pågår, ikke var der nogen heller som vidste [stavet visde] sig af nogen besked der om, Thi sætte vi det udi kongelig Majestæts egne hænder, hvorledes hans kongelige Majestæt derom have vil.

Siden vi dette foreskrevne har overredet [må betyde gjort rede for], beset og vurderet, har vi æsket [opfordret til] alle fogeder og bønder for os, og da har de alle og hver besynderligen [især] måtte gøre os deres ed med deres oprakte fingre, at ville ved sjæl og salighed og ved deres æres og boplads fortabelse bestå deres sandhed, hvad hver kunne så og pløje [pløuffue] og hvor meget [møgeth] eng hver af dem [denom] havde, Desligeste hvis svin skoven kunne tolle [dvs. tåle], nar [når?] god ålen var, og kunne vi ikke videre forhøre, spørge eller forfare, end efter det nærværende registres lydelse som her efter følger:

Summa lateris
Mølleskyld 3 læster mel

⁵ Et birk er en retskreds med eget ting. Birket var oprindelig udskilt fra et herred.

Klosterets sogn og birk Siørup [Sjørup]

Jens Thamessen og Ipsen give årligen til landgilde 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, et svin, gæsteri

Kan så 10 tønner rug, 6 tønner byg, 2 tønner tønner havre, 36 læs enghø

Chresten Andersen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 svin, gæsteri

Kan så 10 tønner rug, 6 tønner byg, 2 tønner tønner havre, 36 læs enghø

Peder Jensen og Niels Vognsen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 svin, gæsteri

Kan så 10 tønner rug, 6 tønner byg, 2 tønner tønner havre, 36 læs enghø

Peder Thamessen og Chresten Vognsen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 svin, gæsteri

Kan så 10 tønner rug, 6 tønner byg, 2 tønner tønner havre, 36 læs enghø

Alle forskrevne gårde give [tilsammen] årligen ½ tønne smør

Øster Falde [Østerfald]

Chresten Jensen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 svin, gæsteri

Kan så 8 tønner rug, 5 tønner byg, stundom 1 tønne havre, 31 læs enghø

Thames Pedersen og Anders Matsen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 svin, gæsteri

Kan så 10 tønner rug, 6 tønner byg, 30 små læs enghø

Af forskrevne 2 mænd gives [tilsammen] årligen ½ tønne smør

Summa lateris

Landgilde	Sæd og enghø
Rug 7½ tønne	Rug 58 tønner
Byg 9 tønner	Byg 35 tønner
Havre 15 tønner	Havre 9 tønner
Smør 1 tønne	Enghø 205 små læs
Skovsvin 6	

Vester Falde [Vester Fald]

Simon Thamessen 2½ tønne rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 svin, 1 pund smør, gæsteri⁶

Kan så: 10 tønner rug, 7 tønner byg, 6 tønner havre, 40 læs enghø

Offuer Lade [Overlade]

Maren Mortensdatter og Chresten Mortensen 2½ tønne rug, 3 tønner byg, 1 svin, lam, gæsteri

Kan så 12 tønner rug, 8 tønner byg, 50 læs enghø

Niels Lauritsen og Niels Winther, 2½ tønne rug, 3 tønner byg, 1 svin, lam, gæsteri

Kan så 12 tønner rug, 8 tønner byg, 50 læs enghø.

Chresten Pedersen og Mikkel 2½ tønne rug, 3 tønner byg, 1 svin, lam, gæsteri

Kan så 12 tønner rug, 8 tønner byg, 50 læs enghø.

Niels Pedersen og Anders Pedersen 2½ tønne rug, 3 tønner byg, 1 svin, lam, gæsteri

Kan så 12 tønner rug, 8 tønner byg, 50 læs enghø.

Forskrevne 4 mend udi Overlade giver [tilsammen] ½ tønne smør.

Sønder Lade [Sønderlade]

Poul Jensen og Vagn Poulsen 3½ tønne og 2 skæpper rug, 3 tønner byg, 2½ tønne havre, 2 pund smør, 1 svin, får, lam, gås, høns, gæsteri

Kan så 14 tønner rug, 10 tønner byg, 5 tønner havre, 80 læs enghø.

Summa lateris**Landgilde**

Rug	16 tønner	2 skæpper
Byg	17 tønner	
Havre	5 tønner	
Smør	½ tønne	3 pund
Svin	6	
Får	1	
Lam	5	
Gæs	1	
Høns	1 par	

Sædet og enghø	
Rug	72 tønner
Byg	49 tønner
Havre	11 tønner
Enghø	320 læs

⁶ Gæsteri er en afgift, der kan være afløst i penge.

Borregaardtt [Borregård]

Anders Lauritzsen og Mauritz Chrestensen. 1 tønne 2 skæppe rug, 3 tønder byg, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 8 tønder rug, 6 tønder byg, 24 læs enghø.

Las Lauritsen, og Peder Pedersen 1 tønne 2 skæppe rug, 3 tønder byg, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 8 tønder rug, 6 tønder byg, 30 læs enghø.

Chresten Nielsen, Thue Sørensen og Peder Nielsen 1 tønne 2 skæppe rug, 3 tønder byg, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 8 tønder rug, 6 tønder byg, 30 læs enghø.

Item en gård Niels Jensen og Niels Mauridssen udi bor som var bygget af de andre giver 1 tønne 2 skæppe rug, 3 tønder byg, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 8 tønder rug, 6 tønder byg, 20 læs enghø.

Jep Chrestensen og Søren Bagersvend 1 tønne ½ skæppe byg.

Morten Simonsen og Chresten Chrestensen 1 tønne ½ skæppe byg.

Simon Nielsen og Peder Robertsen 1 tønne ½ skæppe byg.

Jens Nielsen han 4½ skæppe byg.

Hvis jord disse [thiisse] næst forskrevne mænd bruger er af klosterets enemærke jord udi klosterets mark og er ikke regnet⁷

Thrende Mølle [Trend Mølle]

Mikkil Pedersen 33½ tønne 2 skæpper mel, ½ tønne saltede ål.⁸

Summa lateris

Landgilde

Rug	5 tønder	Sæd og enghø	
Byg	12 tønder	Rug	32 tønder
Smør	4 pund	Byg	24 tønder
Svin	4	Enghø	104 læs
Mel	33½ tønne 2 skæpper		
Ål	½ tønne		

7 At jorden er klostrets enemærke betyder, at den er i klosterets særeje. Derfor er den uden for fællesskabet i Borregård, dvs. uden for rebning. Mændene er ikke gadehusmænd, da husene ikke er jordløse. I dag vil vi vel kalde dem husmænd. At de ikke er regnet betyder, at de ikke er medtaget i regnskabet ovenover.

8 Trend Mølle har åbenbart en ålekiste i åen, og Vitskøl Kloster får landgilde af fiskeriet.

Kiergaardtt [Kjærgård]

Niels Furbo 1 tønne 2 skæppe rug, 3 tønner byg, 2½ tønner havre, 1 svin, 1½ pund smør, 2 pund smør, 1 får, 1 gås, høns, gæsteri.

Kan så 7 tønner rug, 6 tønner byg, 1 tønne havre, 10 læs enghø.

Jens Jensen 1 tønne 2 skæppe rug, 3 tønner byg, 2½ tønner havre, 1½ pund smør, 1 svin, får, gæs, høns, gæsteri.

Kan så 7 tønner rug, 6 tønner byg, 1 tønne havre, 10 læs enghø.

Rønberre [Rønbjerg]

Anders Mortensen 2½ tønne rug, 3 tønner byg, 1 svin, 1 får, 1 lam, gæs, høns, gæsteri.

Kan så 8 tønner rug, 10 tønner byg, 5 tønner havre 50 læs enghø

Therkel Smed og Lass Chrestensen 2½ tønne rug, 3 tønner byg, 1 får, 1 svin, lam, gæs, høns, gæsteri.

Kan så 8 tønner rug, 10 tønner byg, 5 tønner havre 50 læs enghø

Alle vil sammen udi Rønberre give ½ tønne smør

Summa lateris**Landgilde**

Rug	7½ tønne
Byg	12 tønne
Havre	5 tønner
Smør	½ tønne 3 pund
Svin	4
Får	4
Lam	2
Gæs	4
Høns	4 par

Sæd og enghø

Rug	30 tønner
Byg	32 tønner
Havre	12 tønner
Engh	120 læs

Nesbye [Næsby]

Chresten Sørensen og Peder Havtorn 2½ tønne rug, 4½ tønne byg, 5 tønner havre, 1½ pund smør, 1 svin, 1 får, 1 lam, 2 høns, gæsteri og 1 gås

Kan så 9 tønner rug, 7 tønner byg, 9 tønner havre, 4 læs enghø

Niels Jensen og Chresten Lauritssen 1 tønne 2 skæpper, 3 tønner byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri

Kan så 5 tønner rug, 4 tønner byg, 5 tønner havre 4 læs enghø

Chresten Pedersen og Chresten Mogensen 1 tønne 2 skæpper rug, 3 tønner byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri

Kan så 5 tønner rug, 4 tønner byg, 5 tønne havre, 4 læs enghø

Jens Lauritssen, 1 tønne 2 skæpper rug, 3 tønner byg, 2½ tønner havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, 1 lam, gæs, høns, gæsteri

Kan så 5 tønner rug, 4 tønner byg, 5 tønne havre, 4 læs enghø

Summa lateris**Landgilder**

Rug 6 tønner 2 skæpper

Byg 13½ tønne

Havre 12½ tønne

Smør 4½ pund

Svin 4

Får 4

Lam 4

Gæs 4

Høns 4 par

Sæd og engh

Rug 24 tønner

Byg 19 tønner

Havre 24 tønner

Engh 16 læs

Svend Kjeldsen og Søren Knudsen 1 tønne 2 skæpper rug, 3 tønder byg,
 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, 1 lam, 1 gås, 2 høns, gæsteri
 Kan så 5 tønder rug, 4 tønder byg, 5 tønder havre, 4 læs enghø
 Anders Chrestensen og Morten Sørensen 1 tønne 2 skæpper rug, 3 tønder
 byg,
 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønder rug, 4 tønder byg, 5 tønder havre, 4 læs enghø
 Knud Chrestensen og Matz Pedersen 1 tønne 2 skæpper rug, 3 tønder byg,
 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønder rug, 4 tønder byg, 5 tønder havre, 4 læs enghø
 Gammel Las Jensen 1 tønne 2 skæpper rug, 3 tønder byg, 2½ tønne havre, 1
 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønder rug, 4 tønder byg, 5 tønder havre, 4 læs enghø
 Unge Las Jensen 15 skæpper rug, 4½ tønne byg, 3½ tønne 2 skæpper havre,
 1½ pund smør, 1 svin, 1 får, 1 lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønder rug, 4 tønder byg, 5 tønder havre, 4 læs enghø
 Søren Frandsen af en halvgård, 5 skæpper rug, 1½ tønne byg. 10 skæpper
 havre, ½ pund smør, ½ svin, ½ lam, ½ gås, 1 høns, gæsteri
 Kan så 2½ tønne rug, 2 tønder byg, 2½ tønne havre, 2 læs enghø

Summa lateris

Landgilde		Sæd og enghø	
Rug	7½ tønne	Rug	27½ tønne
Byg	18 tønder	Byg	22 tønder
Havre	15 tønder	Havre	27½ tønne
Smør	6 pund	Engh	22 læs
Svin	5½		
Får	5		
Lam	5½		
Gæs	5½		
Høns	5½ par		

Random [Ranum]

Søren Humlemester og Knud Jensen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønner rug, 6 tønner byg, 5 tønner havre, 16 læs enghø
 Jens Kjærgård og Jørgen Nielsen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønner rug, 6 tønner byg, 5 tønner havre, 16 læs enghø
 Las Jensen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønner rug, 6 tønner byg, 5 tønner havre, 16 læs enghø
 Las Nielsen og Søren Andersen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønner rug, 6 tønner byg, 5 tønner havre, 16 læs enghø
 Jens Thuesen og Chresten Andersen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønner rug, 6 tønner byg, 5 tønner havre, 16 læs enghø
 Knud Nielsen og Søren Pedersen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønner rug, 6 tønner byg, 5 tønner havre, 16 læs enghø

Summa lateris

Landgilde		sæd og enghø	
Rug	7½ tønne	Rug	30 tønner
Byg	9 tønner	Byg	36 tønner
Havre	15 tønner	Havre	30 tønner
Smør	6 pund	Enghø	96 læs
Svin	6		
Får	6		
Lam	6		
Gæs	6		
Høns	6 par		

Niels Skrædder og Anders Thamessen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg,
 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønder rug, 6 tønder byg, 5 tønder havre, 16 læs enghø
 Mats Fisker og Thames Poulsen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½
 tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønder rug, 6 tønder byg, 5 tønder havre, 16 læs enghø
 Chresten Ipsen og Jens Mikkelsen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½
 tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønder rug, 6 tønder byg, 5 tønder havre, 16 læs enghø
 Anders Matssen og Mikkil Bordt 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½
 tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønder rug, 6 tønder byg, 5 tønder havre, 16 læs enghø
 Peder Kjærgård og Peder Jensen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½
 tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønder rug, 6 tønder byg, 5 tønder havre, 16 læs enghø
 Oluf Sallingbo og Peder Loar [?] 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½
 tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 5 tønder rug, 6 tønder byg, 5 tønder havre, 16 læs enghø

Summa lataris

Landgilde		sæd og engh	
Rug	7½ tønne	Rug	30 tønder
Byg	9 tønder	Byg	36 tønder
Havre	15 tønder	Havre	30 tønder
Smør	6 pund	Enghø	96 læs
Svin	6		
Får	6		
Lam	6		
Gæs	6		
Høns	6 par		

- Peder Thuesen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri
- Kan så 5 tønner rug, 6 tønner byg, 5 tønner havre, 16 læs enghø
- Poul Mikkelsen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
- Kan så 5 tønner rug, 6 tønner byg, 5 tønner havre, 16 læs enghø
- Las Gadmand og Kirsten Næsby's [en enke] 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri
- Kan så 5 tønner rug, 6 tønner byg, 5 tønner havre, 16 læs enghø
- Anders Nielsen og Niels Thamessen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri
- Kan så 5 tønner rug, 6 tønner byg, 5 tønner havre, 16 læs enghø
- Chresten Mikkelsen og Søren Olufsen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
- Kan så 5 tønner rug, 6 tønner byg, 5 tønner havre, 16 læs enghø
- Jens Nielsen og Peder Chrestensen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri
- Kan så 5 tønner rug, 6 tønner byg, 5 tønner havre, 16 læs enghø
- Las Nielsen og Morten Thamessen give 2 tønner og 3 skæpper byg af noget jord de bruge udi klosterets enemærke, og er ikke regnet.

Summa lateris

Landgilde		Sæd og enghø	
Rug	7½ tønne	Rug	30 tønner
Byg	9 tønner	Byg	36 tønner
Havre	15 tønner	Havre	30 tønner
Smør	6 pund	Enghø	96 læs
Svin	6		
Får	6		
Lam	6		
Gæs	6		
Høns	6 par		

Malle Sogen og Bye [Malle Sogn og By]

Peder Staffensen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri

Kan så 6 tønner rug, 5 tønner byg, 5 tønner havre, 10 læs enghø

Chresten Jensen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri

Kan så 6 tønner rug, 5 tønner byg, 5 tønner havre, 10 læs enghø

Niels Pedersen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri

Kan så 6 tønner rug, 5 tønner byg, 5 tønner havre, 6 læs enghø

Chresten Smed af et gadehus 1 β grot⁹

Brøtterup [Brøttrup]

Gertrud Mortensdatter 2½ tønne rug, 3 tønner byg, 5 tønner havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri

Kan så 10 tønner rug, 8 tønner byg, 8 tønner havre, 20 læs enghø

Peder Jensen og Las Jensen 2½ tønne rug, 3 tønner byg, 5 tønner havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri

Kan så 10 tønner rug, 8 tønner havre, 8 tønner byg, 20 læs enghø

Summa lateris

Landgilde		Sæd og engh	
Rug	8½ tønne 2 skæpper	Rug	38 tønner
Byg	10½ tønner	Byg	31 tønner
Havre	17½ tønner	Havre	31 tønner
Smør	5 pund	Enghø	66 læs
Svin	5		
Får	5		
Lam	5		
Gæs	5		
Høns	5 par		

9 Et gadehus er et jordløst hus, sædvanligvis bygget på gadejorden, dvs. landsbyens fællesjord. For skilling benyttes skillingstegnet β. 1 β grot er 9 β.

Hedegaardtt [Hedegård]

Søren Eilersen og Anders Pedersen, 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 8 tønner rug, 6 tønner byg, 4 tønner havre, 24 læs enghø

Liille Lemderup [Lille Lendrup]

Erik Lauritssen 1 tønne byg
 Kan så 1 tønne rug, 1 tønne byg, 1 tønne 2 skæpper havre, 3 læs enghø

Øster gaardtt [Østergård]

Søren Lauritssen 3 tønner 6 skæpper rug, 4½ tønne byg, 7½ tønne havre, 3 pund smør, 1 svin, får, lam, gås, høns, gæsteri
 Kan så 12 tønner rug, 10 tønner byg, 9 tønner havre, 26 læs enghø

Suenstorp [Svenstrup]

Niels Jensen og Las Pedersen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gås, høns, gæsteri
 Kan så 7 tønner rug, 5 tønner byg, 8 tønner havre, 16 læs enghø

Vandstedtt [Vandsted]

Las Andersen og Jens Lauritssen 3 tønner 6 skæpper rug, 4½ tønne byg, 7½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 11 tønner rug, 9 tønner byg, 9 tønner havre, 20 læs enghø

Summa lateris

Landgilde	Sæd og enghø		
Rug	10 tønner	Rug	39 tønner
Byg	13 tønner	Byg	31 tønner
Havre	20 tønner	Havre	31 tønner 2 skæpper
Smør	6 pund	Enghø	89 læs
Svin	4		
Får	4		
Lam	4		
Gæs	4		
Høns	4 par		

Bertil Nielsen og Jens Bertilsen 3 tønner 6 skæpper rug, 4½ tønne byg, 7½ tønner havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, lam, gæs, høns, gæsteri
 Kan så 11 tønner rug, 9 tønner byg, 9 tønner havre, 16 læs enghø

Strandbye Sogen [Strandby Sogn]**Strandbye gaardtt [Strandbygård]**

Jens Matssen og Peder Chrestensen 9 tønder 3 skæpper rug, 9 tønder 3 skæpper byg, 1 tønne smør, 1 svin,

Kan så 24 tønder rug, 12 tønder byg, 150 læs enghø

Til forskrevne Strandbygård ligger en lund hedder Strandbyris, kan fedes på 40 svin, efter som Peder Chrestensen ibidem [samme steds] ved sin ed bekendt har, og er forfullen [ødelagt] og forfulles [ødelægges] dagligen dagen [dag for dag].

Josef Chrestensen 15 skæpper rug, 15 skæpper byg, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, gæs, høns, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 4 tønder byg, 15 læs enghø

Ørnberregaardtt [Ørnebjerggård]

Niels Sørensen 15 skæpper rug, 15 skæpper byg, 1 pund smør, gæsteri

Kan så 4 tønder rug, 4 tønder byg, 7 læs enghø

Gunderup Gaardtt [Gunderupgård]

Las Pedersen og Anne Andersdatter 6 tønder 2 skæpper rug, 7½ tønder byg, ½ tønne smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 32 tønder rug, 20 tønder byg, 160 enghø

Summa lateris

Landgilde		Sæd og enghø	
Rug	23 tønder 1 skæppe	Rug	76 tønder
Byg	25 tønder 1 skæppe	Byg	49 tønder
Havre	7½ tønne	Havre	9 tønder
Smør	1½ tønne 3 pund	Enghø	348 læs
Svin	4	Skov til	40 svin
Får	2		
Lam	1		
Gæs	2		
Høns	2 par		

Tanderup [Tandrup]

Niels Friis og Jens Friis 1 tønede 2 skæpper rug, 1½ tønede byg, 2½ tønede havre, 2 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 20 læs enghø

Chresten Poulsen og Søren Chrestensen 1 tønede 2 skæpper rug, 1½ tønede byg, 2½ tønede havre, 2 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 20 læs enghø

Niels Matssen 1 tønede 2 skæpper rug, 1½ tønede byg, 2½ tønede havre, 2 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 20 læs enghø

Morten Chrestensen 1 tønede 2 skæpper rug, 1½ tønede byg, 2½ tønede havre, 2 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 20 læs enghø

Myrhøff [Myrhøj]

Niels Terkilsen og Chresten Ipsen 15 skæpper rug, 15 skæpper byg, 1 pund smør, 1 svin, får, gæs, høns, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 4 læs enghø

Peder Thorsen og Chresten Jensen 15 skæpper rug, 15 skæpper byg, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, gæs, høns, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 12 læs enghø

Lauritz Andersen 15 skæpper rug, 15 skæpper byg, 1 pund smør, 1 svin, 1 får, gæs, høns, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 12 læs enghø

Summa lateris

Landgilde	Sæd og enghø
Rug 10½ tønede 1 skæppe	Rug 35 tønder
Byg 11½ tønede 1 skæppe	Byg 21 tønder
Havre 10 tønder	Enghø 108 læs
Smør 11 pund	
Svin 7	
Får 3	
Gæs 3	
Høns 3 par	

[xix]

Søren Sørensen for arbejdsværk 1 pund smør, har hverken ager eller enghø,
Er fordi ikke regnet

Riisgaardtt [Risgårde]

Poul Sørensen og Søren Poulsen 3 tønner rug, 15 skæpper byg, 1 pund smør,
1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri

Kan så 5 tønner rug, 4 tønner byg, 20 læs enghø

Jens Andersen og Gune [formentlig skrivfejl for Gunde] Ipsen, 3 tønner
rug, 15 skæpper byg, 1 pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri

Kan så 5 tønner rug, 4 tønner byg, 20 læs enghø

Matz Jensen og Chresten Chrestensen 15 skæpper rug, 15 skæpper byg, 1
pund smør, 1 svin, får, lam, gæs, høns, gæsteri

Kan så 3 tønner rug, 2 tønner 5 skæpper byg, 14 læs enghø

Jens Andersen 15 skæpper byg

Har han 6 læs enghø

Peder Mortensen 15 skæpper byg

Har han, 12 læs enghø

Thames Nielsen og Niels Friis 15 skæpper byg

Kan så 1 tønne byg af alle slags, 6 læs enghø

Jens Sørensen 1 ß grot har hverken ager eller eng

Summa lateris

Landgilde

Sæd og Enghø

Rug 7½ tønne 3 skæpper
Byg 11 tønner 2 skæpper
Smør 3 pund
Svin 3
Får 3
Lam 3
Gæs 3
Høns 3 par

Rug 13 tønner
Byg 11½ tønner
Enghø 78 læs

Etbølle [Ertebølle]

Matz Nielsen 15 skæpper rug, 2 tønder 2 skæpper byg, 1pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 16 læs enghø

Anders Mauritsen og Poul Poulsen 15 skæpper rug, 2 tønder 2 skæpper byg, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 16 læs enghø

Morten Jensen 15 skæpper rug, 2 tønder 2 skæpper byg, 1pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 16 læs enghø

Niels Lindsen og Niels Pedersen 15 skæpper rug, 2 tønder 2 skæpper byg, 1pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 16 læs enghø

Chresten Nielsen 15 skæpper rug, 2 tønder 2 skæpper byg, 1pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 16 læs enghø

Svend Simonsen og Pele [Pelle?] Andersen 15 skæpper rug, 2 tønder 2 skæpper byg, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønder rug, 3 tønder byg, 16 læs enghø

Summa lateris**Landgilde**

Rug 11 tønder 2 skæpper

Byg 13½ tønder

Smør 6 pund

Svin 6

Sæd og enghø

Rug 30 tønder

Byg 18 tønder

Eng 96 læs

Summa Summarum offuir alt

Clostirs Biirck

Landgilde		Sæd og eng	
Rug	144 tønder 1 skæppe	Rug	614½ tønde
Mølleskyld	105½ tønder 2 skæpper mel	Byg	451 tønder 1 skæppe
gør udi korn	103 tønder 3 skæpper	Havre	144½ tønde 2 skæpper
Ål	1 tønde, er 2 tønder udi korn	Enghø	2409 læs
Byg	193 tønder	Skov til	140 svin
Havre	153 tønder regnet		
Forholt udi Rug	76 tønder 2 skæpper		
Smør	7½ tønde 1 pund		
Svin	76½		
Får	49		
Lam	47½		
Gæs	49½		
Høns	49½ par		

Slett Heeriidtt [Slet Herred]**Nesborriigh [Næsborg]**

Anne Chrestensdatter 3½ tønde 2 skæpper byg, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønnder rug, 4 tønnder byg, 7 tønnder havre, 20 læs enghø

Las Jensen 3½ tønde 2 skæpper byg, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønnder rug, 4 tønnder byg, 7 tønnder havre, 20 læs enghø

Tholstorp [Tolstrup]

Jens Smed 1 tønde 2 skæpper rug, 1½ tønde byg, 2½ tønde havre, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 4 tønnder rug, 3 tønnder byg, 4 tønnder havre, 24 læs enghø

Søren Nielsen og Jens Chrestensen 3 tønnder byg, 2½ tønde havre, 1 svin, gæsteri

Kan så 4 tønnder rug, 3 tønnder byg, 3 tønnder havre, 16 læs enghø

Niels Chrestensen og Niels Clemensen 3 tønnder 6 skæpper byg, 1 svin, gæsteri

Kan så 4 tønnder rug, 3 tønnder byg, 3 tønnder havre, 16 læs enghø

Mette Jensdatter 1β grot [dvs. 9 skilling], har hverken ager eller enghø, men sidder udi et gadehus, og er ikke regnet

Summa Lateris

Landgilde		Sæd og enghø	
Rug	1 tønde 2 skæpper	Rug	22 tønnder
Byg	15½ tønde 2 skæpper	Byg	17 tønnder
Havre	5 tønnder	Havre	24 tønnder
Smør	3 pund	Enghø	96 læs
Svin	5		

Løgestedt [Løgested]

Chresten Mortensen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre,
1 svin, gæsteri

Kan så 4 tønner rug, 3 tønner byg, 2 tønner havre

Niels Mortensen og Jens Chrestensen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg,
2½ tønne havre, 1 svin, gæsteri

Kan så 4 tønner rug, 3 tønner byg, 2 tønner havre

Raunstorp [Ravnstrup]

Mikkell Hofmand og Las Morthensen 2½ tønne rug, 3 tønner byg, 1 pund
smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 8 tønner rug, 5 tønner byg, 5 tønner havre

Mauridz Jørgensen og Jens Chrestensen 2½ tønner rug, 3 tønner byg, 1
pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 8 tønner rug, 5 tønner byg, 5 tønner havre¹⁰

Strett [Stræt]

Peder Sørensen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1
pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 6 tønner rug, 5 tønner byg, 50 skæpper havre, 3 læs enghø

Summa lateris

Landgilde		Sæd og enghø	
Rug	8½ tønne 2 skæpper	Rug	30 tønner
Byg	10½ tønne	Byg	21 tønner
Havre	7½ tønne	Havre	20 tønner 2 skæpper
Smør	3 pund	Enghø	3 læs
Svin	5		

¹⁰ Posten med fæsterne Mauridz Jørgensen og Jens Chrestensen er overstreget i mageskiftet.

Møllegaardtt [Møllegård]

Chresten Jensen og Chresten Chrestensen 11 tønder 2 skæpper rug, 9 tønder 3 skæpper byg, 1 svin, gæsteri

Kan så 15 tønder rug, 14 tønder byg, 8 tønder havre, 60 læs enghø

Erckestrop [Erkilstrup]

Chresten Truelsen 1½ tønne 3 skæpper byg, 1 svin, gæsteri

Kan så 4 tønder rug, 3 tønder byg, 20 læs enghø

Farstrop [Farstrup]

Poul Nielsen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 3 tønder rug, 2½ tønne byg, 20 læs enghø

Søren Poulsen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 2½ tønder rug, 2½ tønne byg, 18 læs enghø

Jens Sørensen 1 tønne 2 skæpper rug, 1½ tønne byg, 2½ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 3 tønder rug, 2 tønne byg, 16 læs enghø

Poul Sørensen 2 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 2 tønder rug, 1 tønne byg, 10 læs enghø

Summa lateris

Landgilde		Sæd og engh	
Rug	15 tønder	Rug	29½ tønne
Byg	15½ tønder 2 skæpper	Byg	25 tønder
Havre	7½ tønne	Havre	8 tønder
Smør	5 pund	Enghø	144 læs
Svin	6 svin		

[xxv]

Jacob Jespersen 1 pund smør, den gård er præsten udlagt udi abbedens tid, altid at skal være en præstegård og har aldrig siden givet noget deraf til landgilde, er derfor ikke regnet.

Matz Chrestensen 1 β grot, $\frac{1}{2}$ svin, gæsteri

Kan så $1\frac{1}{2}$ tønne rug, 1 tønne byg, 7 læs enghø

Wore [Vår]

Las Winther $5\frac{1}{2}$ tønne 1 skæppe rug, $6\frac{1}{2}$ tønne 2 skæpper byg, 3 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 18 tønner rug, 10 tønner byg, 10 tønner havre, 200 læs enghø

Nørregaardt [Nørgård]

Niels Jensen og Morten Lauritssen 1 tønne 2 skæpper rug, 3 tønner byg, 5 tønner havre, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 5 tønner rug, $2\frac{1}{2}$ tønne byg, 40 læs enghø

Ørssnes [Ørsnæs]

Knud Jensen og Jens Nielsen 1 tønne 2 skæpper rug, $1\frac{1}{2}$ tønne byg, $2\frac{1}{2}$ tønne havre, 1 pund smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 4 tønner rug, 3 tønner byg, 28 læs enghø

Riisgaardtt [Risgård]

Chresten Sørensen 1 tønne 2 skæpper rug, $1\frac{1}{2}$ tønne byg, $2\frac{1}{2}$ tønner havre, 1 pund smør, 1 svin, 1 β^{ng} ål, gæsteri¹¹

Kan så 5 tønner rug, 4 tønner byg, 60 læs enghø

Summa lateris

Landgilde	Sæd og eng
Rug 9 tønner 3 skæpper	Rug 33 $\frac{1}{2}$ tønne
Byg 12 $\frac{1}{2}$ tønne 2 skæpper	Byg 20 $\frac{1}{2}$ tønne
Havre 10 tønner	Havre 10 tønner
Smør 6 pund	Enghø 335 læs
Svin 4 $\frac{1}{2}$	
Penge 1 β grot	
Ål 1 β^{ng}	

11 Ved omtalen af sild eller ål i landgildet kan skillingstegnet β optræde efterfulgt af endelsen på skilling (skillingh) skrevet over linjen, f.eks. $\beta^{\text{ns}}/\beta^{\text{ng}}$ (ental) eller $\beta^{\text{ser}}/\beta^{\text{gher}}$ (flertal). Regnes på oplysningerne, ses 1 β^{ng} sild eller ål at svare til $\frac{1}{4}$ tønne sild eller ål. Da $\frac{1}{2}$ tønne sild består af 8 ol sild (se s. xxx), er 1 $\beta^{\text{ns}}/\beta^{\text{ng}}$ sild 4 ol sild, mens en tønne sild er 16 ol sild. $\frac{1}{4}$ sildetønne kaldes gerne en fjerding og $\frac{1}{8}$ sildetønne for en otting.

Hornsgaardt [Hornsgård]

Niels Jensen 11 tønder 2 skæpper rug, 11 tønder 2 skæpper byg, 2½ tønde saltet ål

Kan så 14 tønder rug, 10 tønder byg, 130 læs enghø
 Og er Hornskov og Vår lund takseret for 400 svin

Lundgaardt [Lundgård]

Las Pedersen 1 tønne 2 skæpper rug, 3 tønder byg, 2½ tønne havre, 1 pund 8 mark smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 6 tønder rug, 4 tønder byg, 40 læs enghø

Kirstine 1 tønne 2 skæpper rug, 3 tønder byg, 2½ tønne havre, 1 pund 8 mark smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 6 tønder rug, 4 tønder byg, 24 læs enghø

Matz Gundesen 1 tønne 2 skæpper rug, 3 tønder byg, 2½ tønder havre, 1 pund 8 mark smør, 1 svin, gæsteri

Kan så 6 tønder rug, 4 tønder byg, 20 læs enghø

Mikkel Skrædder 1 mark danske af et gadehus og har hverken ager eller eng: Er ikke regnet

Summa lateris

Landgilde		Sæd og eng	
Rug	15 tønder	Rug	32 tønder
Byg	20 tønder 2 skæpper	Byg	22 tønder
Havre	7½ tønne	Eng	200 og 14 læs
Smør	4 pund	Skov til	400 svin
Svin	3		
Ål	2½ tønne		

Staffuendt [Stavn]

Jens Mandt og Søren Chrestensen 3 β^{nger} saltet ål
 Kan så 5 skæpper rug, 16 læs enghø
 Mikkel Hansen $\frac{1}{2}$ tønne sild
 Kan så 6 skæpper rug, 1 tønne byg, 16 læs enghø
 Anders Mandt $\frac{1}{2}$ tønne sild
 Kan så $\frac{1}{2}$ tønne rug, 1 tønne byg, 16 læs enghø
 Matz Bertilsen 1 β^{gh} sild
 Har han 4 læs enghø
 Chresten Råle 1 β^{gh} sild
 Har han 4 læs enghø
 Mauridz Mandt 1 β^{gh} sild
 Har han 6 læs enghø
 Niels Chrestensen $\frac{1}{2}$ tønne sild
 Kan så $\frac{1}{2}$ tønne rug, $\frac{1}{2}$ tønne byg, 16 læs enghø
 Mauridz Pedersen 3 β^{gher} sild
 Kan så 6 skæpper rug, 3 tønner byg, 12 læs enghø
 Chresten Matssen $\frac{1}{2}$ tønne sild
 Kan så $\frac{1}{2}$ tønne rug, $\frac{1}{2}$ tønne byg, 16 læs enghø
 Esben Nielsen og Chresten Simonsen $\frac{1}{2}$ tønne sild
 Kan så $\frac{1}{2}$ tønne rug, $\frac{1}{2}$ tønne byg, 16 læs enghø
 Niels Ågesen $\frac{1}{2}$ tønne saltet sild
 Kan så $\frac{1}{2}$ tønne rug, $\frac{1}{2}$ tønne byg, 16 læs enghø

Summa lateris

Landgilde		Sæd og enghø	
Ål	3 β^{gher}	Rug	4 $\frac{1}{2}$ tønne 1 skæppe
Sild	4 $\frac{1}{2}$ tønne	Byg	7 tønner
		Eng	138 læs

Chresten Lauridssen 1 β^{ng} sild
 Kan så 2 skæpper rug, 4 læs enghø
 Morten Lauridssen $\frac{1}{2}$ tønne sild
 Kan så 6 skæpper rug, 16 læs enghø
 Chresten Lauridssen 1 β^{ng} sild, 1 β^{ng} ål, ålegården har længe været øde¹²
 Kan så 6 skæpper rug, 16 læs enghø
 Niels Tybo $\frac{1}{2}$ tønne sild, 1 β^{ng} ål, ålegården har længe været øde
 Kan så 6 skæpper rug, 16 læs enghø
 Simon Lund 1 β^{ng} sild
 Kan så 6 skæpper rug, 16 læs enghø
 Jørgen Mauridssen 1 β^{ng} sild
 Har han 3 læs enghø
 Rasmus Bødker 1 β^{ng} sild
 Har han 7 læs enghø
 Matz Mørk 1 β^{ng} sild
 Kan så 2 skæpper rug, 10 skæpper byg, 15 læs enghø
 Peder Kock 1 β^{ng} sild
 Har han 4 læs enghø
 Matz Mørk $\frac{1}{2}$ β^{ng} sild, dette findes ikke, men er forset af skriveren
 Er derfor ikke regnet
 Jens Clemensen 1 β^{ng} sild
 Kan så $\frac{1}{2}$ tønne byg, har ingen enghø
 Benedict Jensen 1 pund smør
 Har han 6 læs enghø

Summa lateris

Landgilde		Sæd og enghø	
Smør	1 pund	Rug	$3\frac{1}{2}$ tønne
Sild	3 tønner	Byg	$1\frac{1}{2}$ tønne 2 skæpper
		Enghø	103 læs

¹² Da ålegården er øde, er afgiften i ål ikke medregnet i regnskabet.

Gadehusmendtt

Bodil Pedersen	1 ß grot
Morten Tygesen	1 ß grot
Thue Skomager	1 ß grot
Jens Lauridssen	1 ß grot
Jens Nielsen	1 ß grot
lille Anders Mande	1 ß grot
Sissel Vendelboes	1 ß grot
Mauridz Lauridssen	1 ß grot
Anders Poulsen	1 ß grot
Sinilde Bødkers	1 ß grot
Simon Sieldsen	1 ß grot

Disse næst forskrevne mænd har hverken ager eller enghø Er ikke regnet

**Barmer [Barmer]
Munkegaarden [Munkegården]**

Niels Lauritssen 11 tønnder 2 skæpper rug, 11 tønnder 2 skæpper byg
Kan så 14 tønnder rug, 16 tønnder byg, 100 læs enghø

Rendsiigh

Morten Andersen og Niels Andersen 5½ tønnder 1 skæppe byg, 1 ß^{ngh} ål, 1 svin, gæsteri
Kan så 5 tønnder rug, 5 tønnder byg, 40 læs enghø
Jens Olufsen og Rasmus Rasmussen 8 ol bløde sild det er ½ tønnde sild,¹³ 1 svin, gæsteri
Kan så 1½ tønnde rug, 1 tønnde byg, 30 læs enghø

Summa lateris

Landgilde		Sæd og enghø	
Rug	11 tønnder 2 skæpper	Rug	20½ tønnde
Byg	16½ tønnder 3 skæpper	Byg	22 tønnder
Svin	2	Enghø	170 læs
Ål	1 ß ^{ngh}		
Sild	½ tønnde		

¹³ 1 ol er 80 styk, og 8 ol (640 styk) sild siges her at være ½ tønnde sild. En fjerding eller en ¼ tønnde sild indeholder derfor 4 ol (320 styk) sild. 1 tønnde sild vil være på 16 ol sild (1280 styk).

[xxxii]

Anders Knudsen og Peder Chrestensen $\frac{1}{2}$ tønne sild, 1 svin, gæsteri
Kan så $1\frac{1}{2}$ tønne rug, $1\frac{1}{2}$ tønne byg, 30 læs enghø

Chresten Nielsen 1 tønne sild, 1 svin, gæsteri
Kan så 4 tønner rug, 4 tønner byg, 50 læs enghø

Chresten Poulsen og Knud Lauritssen $\frac{1}{2}$ tønne sild, 1 svin, gæsteri
Kan så $1\frac{1}{2}$ tønne rug, 1 tønne byg, 30 læs enghø

Jens Hansen $\frac{1}{2}$ tønne sild, 1 svin, gæsteri
Kan så $1\frac{1}{2}$ tønne rug, 1 tønne byg, 30 læs enghø

Anders Pedersen $\frac{1}{2}$ tønne sild, 1 svin, gæsteri
Kan så $1\frac{1}{2}$ tønne rug, 1 tønne byg, 30 læs enghø

Jens Poulsen 1 β^{ng} sild, $\frac{1}{2}$ svin, gæsteri
Kan så 2 skæpper byg, 16 læs enghø

Mauridz Thamessen $\frac{1}{2}$ tønne sild, 1 svin, gæsteri
Kan så $1\frac{1}{2}$ tønne rug, 1 tønne byg, 30 læs enghø

Matz Mortensen $\frac{1}{2}$ tønne sild, 1 svin, gæsteri
Kan så $1\frac{1}{2}$ tønne rug, 1 tønne byg, 20 læs enghø

Søren Nielsen $\frac{1}{2}$ tønne sild, 1 svin, gæsteri
Kan så 1 tønne rug, 1 tønne byg, 30 læs enghø

Summa lateris

Landgilde		Sæd og enghø	
Svin	8 $\frac{1}{2}$	Rug	14 tønner
Sild	4 $\frac{1}{2}$ tønne 1 β^{ng}	Byg	11 $\frac{1}{2}$ tønne 2 skæpper
		Eng	266 læs

Dette forskrevne gods er udi alle maade med landgilde og herlighed efter som forskrevet står, som vi forbenævnte Jens Kaas [til Vorgård (Bælum Sogn)], Niels Jonsen [til Torstedlund], Niels Mikkelsen [til Kyø] og Vincents Rosenkrantz [til Gunderstedgård] selv personligt har beset og grangiveligt har forfaret [erfaret], Og efter som Bønderne deres ed for os derpå gjort har, Bekende vi med vore signeter her neden for og med egen hånd underskrevet. Actum Anno, die, et loco, ut supra [dateringsformular: Skrevet år, dag og sted som angivet ovenfor (dvs. i besigtelsens begyndelse)]

Mærker efter de fjernede segl

Jens Kaas med egen hånd	Niels Johnsen med egen hånd	Niels Mikkelsen med egen hånd	Vincents Rosenkrantz med egen hånd
----------------------------	--------------------------------	----------------------------------	---------------------------------------